

Effecten op beschermde soorten 't Vaneker, Enschede

**Toetsing in het kader van de Wet
natuurbescherming**

M. Boonman
L. Anema
A. Gyimesi

Bureau Waardenburg bv
Ecologie & landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
E-mail info@buwa.nl www.buwa.nl

Effecten op beschermde soorten 't Vaneker, Enschede

Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming

drs. M. Boonman, ir. L. Anema, dr. A. Gyimesi

Status uitgave: Eindrapport

Rapportnummer: 16-171
Projectnummer: 16-196
Datum uitgave: 15-11-2016
Foto's omslag: Bureau Waardenburg bv
Projectleider: Drs. M. Boonman
Naam en adres opdrachtgever: Gemeente Enschede
Postbus 20 7500 AA Enschede
Referentie opdrachtgever: 1600041823
Akkoord voor uitgave: drs. G.F.J. Smit

Paraaf:

Graag citeren als: Boonman, M., L. Anema, A. Gyimesi. 2016. Effecten op beschermde soorten 't Vaneker, Enschede. Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-171. Bureau Waardenburg, Culemborg.

Trefwoorden: Wet natuurbescherming, Vaneker, Enschede, Kamsalamander, Laatvlieger.

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Gemeente Enschede

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001:2008.

Bureau Waardenburg bv
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10
info@buwa.nl www.buwa.nl

Voorwoord

Gemeente Enschede is voornemens om in plangebied 't Vaneker te Enschede, renovatie van bestaande woningen en woningbouw te realiseren. Deze ingreep kan effecten hebben op beschermde soorten planten en dieren.

Gemeente Enschede heeft Bureau Waardenburg opdracht verstrekt om effecten, als gevolg van de voorgenomen werkzaamheden, op beschermde soorten in beeld te brengen.

Aan de totstandkoming van dit rapport werkten mee:

M. Boonman	projectleiding, veldwerk, rapportage
L. Anema	veldwerk
A. Gyimesi	veldwerk

Genoemde personen zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hun uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is ISO gecertificeerd.

Vanuit Gemeente Enschede werd de opdracht begeleid door de heer Polman. Wij danken hem voor de prettige samenwerking.

Veldonderzoek is altijd een momentopname. Bureau Waardenburg waarborgt dat het onderzoek is uitgevoerd door deskundige onderzoekers volgens de gangbare standaardmethoden. Het bureau is niet aansprakelijk voor waarnemingen van soorten door derden en waarnemingen die na afronding van de studie bekend worden gemaakt.

Inhoud

Voorwoord	3
Management samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding en doel.....	9
1.2 Aanpak onderzoek Wet natuurbescherming.....	9
1.3 Toetsingskader beschermde soorten en gebieden.....	10
1.4 Verantwoording	11
2 Plangebied en ingreep.....	13
2.1 Het plangebied	13
2.2 De ingreep	14
2.2.1 Eindbeeld van het plangebied	14
2.2.2 Geplande werkzaamheden.....	14
2.2.3 Planning van de werkzaamheden	16
2.3 Doel en belang	16
3 Voorkomen van beschermde soorten planten en dieren	19
3.1 Methodiek veldonderzoek	19
3.2 Resultaten.....	22
3.2.1 Planten	22
3.2.2 Ongewervelden	22
3.2.3 Vissen.....	23
3.2.4 Amfibieën	23
3.2.5 Reptielen	23
3.2.6 Grondgebonden zoogdieren.....	24
3.2.7 Vleermuizen	25
3.2.8 Vogels met jaarrond beschermde nestplaats	31
4 Effecten op beschermde flora en fauna	33
4.1 Kamsalamander	33
4.2 Eekhoorn	35
4.3 Gewone dwergvleermuis.....	35
4.4 Laatvlieger	37
4.5 Buizerd.....	37
4.6 Effecten monitoren	38
5 Maatregelen en aanbevelingen	39

5.1	Gewone dwergvleermuis	39
5.2	Laatvlieger.....	42
5.3	Kamsalamander	43
6	Alternatieven	46
6.1	Alternatieve locaties of inrichting.....	46
6.2	Alternatieve werkwijze of planning.....	46
7	Conclusies	47
7.1	Conclusies.....	47
8	Literatuur	48
Bijlage 1	Kader Wet natuurbescherming	49
Bijlage 2	Verspreiding van vleermuizen	55
Bijlage 3	Mitigatie laatvlieger.....	57

Management samenvatting

Gemeente Enschede is voornemens om op 't Vaneker te Enschede renovatie van woningen en woningbouw te realiseren. Bureau Waardenburg heeft op basis van veldonderzoek en bronnenonderzoek de effecten van deze ingreep beoordeeld in het kader van de Wet natuurbescherming.

Bij uitvoering van de werkzaamheden dient rekening te worden gehouden met verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming. In dit kader gelden voor uitvoering van de werkzaamheden de hieronder genoemde voorwaarden.

- Voor de volgende soorten dient ontheffing van de Wet natuurbescherming te worden aangevraagd: gewone dwergvleermuis en laatvlieger.
- Bij de renovatie van enkele gebouwen dient rekening gehouden te worden met vleermuizen, gewone dwergvleermuis en laatvlieger. Een aantal maatregelen zijn nodig om de functionaliteit van het plangebied voor beide soorten in stand te houden en sterfte te voorkomen.

<p>De gegevens over de aanwezigheid van bovengenoemde zijn houdbaar tot 2020. Indien de in dit rapport beschreven ingreep wijzigt dan wel wordt uitgevoerd na 2020 kan een actualisatie van het onderzoek nodig zijn.</p>

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Gemeente Enschede is voornemens om in 't Vaneker bij Enschede renovatie van woningen en woningbouw te realiseren. Hierbij zal rekening gehouden moeten worden met het huidige voorkomen van soorten planten en dieren die beschermd zijn krachtens de Wet natuurbescherming.

De Wet natuurbescherming heeft als doel het behoud van de biodiversiteit en duurzaam gebruik van de bestanddelen daarvan. Sommige handelingen en ontwikkelingen kunnen de natuur, en daarmee de biodiversiteit, schaden en zijn daarom krachtens de wet verboden. Is dat het geval dan is er ontheffing nodig voor het overtreden van een verbodsbepaling. In specifieke gevallen geldt een vrijstellingsregeling. Als de schade betrekking heeft op een Natura 2000-gebied moet een vergunning worden aangevraagd.¹

Gebouwen die stammen uit de Tweede Wereldoorlog en deel uitmaakten van een militair complex worden gerenoveerd om ze geschikt te maken voor bewoning. Daarnaast worden kavels uitgegeven waar nieuwe gebouwen neergezet kunnen worden. Deze werkzaamheden kunnen gevolgen hebben voor beschermde soorten die gebruik maken van de huidige gebouwen als verblijfplaats of van de kavels als leefgebied.

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek uitgevoerd naar de betekenis van het plangebied voor beschermde soorten.

Het doel is om te bepalen of de ingreep kan leiden tot overtredingen van verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming. Als dat het geval is, wordt bepaald of er maatregelen mogelijk zijn om overtreding te voorkomen, of er een vrijstelling geldt of onder welke voorwaarden ontheffing kan worden aangevraagd en verkregen.

1.2 Aanpak onderzoek Wet natuurbescherming

Dit rapport beschrijft de uit te voeren werkzaamheden (H2) en de methodiek (H3) bij de in 2016 uitgevoerde inventarisatie. De effecten van de ingreep op beschermde en/of bijzondere soorten planten en dieren zijn in beeld gebracht en getoetst aan de verbodsbepalingen uit de natuurwetgeving. Daarbij is ingegaan op de volgende vragen:

- Welke beschermde soorten planten en dieren komen mogelijk of zeker voor in het plangebied (H3)?
- Welke effecten op beschermde soorten hebben de geplande werkzaamheden (H4)?

¹ Zie voor de doelstelling en regels van de Wet natuurbescherming het wettelijk kader in de bijlage.

- Kunnen deze effecten een wezenlijke negatieve invloed op soorten hebben (H4)?
- Welke verbodsbepalingen worden overtreden/is een ontheffing nodig (H4)?
- Welke maatregelen voor mitigatie en compensatie van schade aan beschermde soorten zijn noodzakelijk (H5)?

Voorliggend rapport vormt de onderbouwing voor een ontheffingsaanvraag van Wet natuurbescherming.

1.3 Toetsingskader beschermde soorten en gebieden

Wet natuurbescherming (Wnb)

Op 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. De regels die toezien op bescherming van Natura 2000-gebieden (voorheen Nbwet) zijn opgenomen in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' van de Wet natuurbescherming. De verbodsbepalingen ten aanzien van beschermde soorten (voorheen Ffwet) zijn in de Wet natuurbescherming opgenomen in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en beschreven per beschermingsregime (zie onder). De regels voor houtopstanden (voorheen Boswet) zijn beschreven in Hoofdstuk 4 van de wet.

In het voorliggende rapport toetsen we aan bepalingen voor beschermde soorten (Wnb: Hoofdstuk 3), er is niet getoetst aan de bepalingen uit de hoofdstukken 2 en 4 van de wet. Hieronder is dit kort toegelicht.

Beschermingsregimes soorten

Bij de ontwikkeling van het Vaneker moet rekening worden gehouden met het huidige voorkomen van beschermde soorten planten en dieren. Als de voorgenomen ingreep leidt tot het overtreden van verbodsbepalingen betreffende beschermde soorten, zal moeten worden nagegaan of een vrijstelling geldt of dat een ontheffing moet worden verkregen.

De Wet natuurbescherming onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

- *Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn* (Wnb § 3.1),
- *Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn* (Wnb § 3.2) en
- *Beschermingsregime andere soorten* (Wnb § 3.3).

Met het in werking treden van de Wet natuurbescherming is het beschermingsregime voor een aantal soorten veranderd dan wel vervallen. Ook zijn een aantal soorten beschermd die dat voorheen niet waren. Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden (Wnb Art 3.10 lid 2a).

In dit rapport wordt onderscheid gemaakt in 'vogels', strikt beschermde soorten (Wnb § 3.2) en 'andere soorten' (Wnb § 3.3).

Als de voorgenomen ingreep leidt tot het overtreden van verbodsbepalingen betreffende beschermde soorten, is nagegaan of een vrijstelling geldt of dat een ontheffing moet worden verkregen voordat de ingreep wordt uitgevoerd (zie bijlage 1).

Natura 2000-gebieden

Het plangebied ligt op 3,2 afstand van het Natura 2000-gebied Lonnekermeer. De effecten van woningbouw en renovatie zijn op deze afstand op voorhand uit te sluiten.

Houtopstanden

Met de ingreep worden geen houtopstanden gekapt. De regels ten aanzien van houtopstanden zijn dus niet van toepassing.

Natuurnetwerk Nederland

Het plangebied ligt op een paar honderd meter afstand van het Natuurnetwerk Nederland. Directe effecten op de NNN zijn uit te sluiten en het toetsingskader van de NNN is niet van toepassing.

1.4 Verantwoording

De toetsing is een effectbepaling en -beoordeling op basis van de huidige aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren in het plangebied, de functie van het plangebied en de directe omgeving voor deze soorten en de voorgenomen ingreep. De toetsing is opgesteld op basis van het in 2016 uitgevoerde veldwerk, de huidige ter beschikking staande kennis en inschattingen van deskundigen.

Het Vaneker is op alle beschermde soortgroepen onderzocht die naar verwachting in het plangebied voor kunnen worden: planten, amfibieën, reptielen, grondgebonden zoogdieren, vleermuizen en vogels. Deze onderzoeken zijn uitgevoerd volgens de methodieken die beschreven zijn in de soortenstandaards en het vleermuisprotocol (2013). Voor een exacte beschrijving van de gebruikte methodes wordt verwezen naar hoofdstuk 3.

Aanvullend op het terreinbezoek heeft bronnenonderzoek plaatsgevonden. Voor een actueel overzicht van beschermde soorten die in de regio voorkomen zijn online beschikbare bronnen geraadpleegd, waaronder de NDFF². Daarnaast zijn de rapportages van eerdere inventarisaties in het plangebied gebruikt.

- Flora- en faunaonderzoek het Vaneker, gemeente Enschede. Eelerwoude, 2004.
- Flora- en faunaonderzoek en Activiteitenplan 't Vaneker, gemeente Enschede. Eelerwoude, 2010.
- Onderzoek Flora- en faunawet Luchthaven Twente. Eelerwoude, 2011.
- Natuurtoets Zuidkamp-Noord, Enschede. Eelerwoude, 2013.

² Nationale Database Flora en Fauna geraadpleegd dd. 21-10-2016

In de soortteksten worden de waarnemingen van deze studies genoemd om een vergelijking met eerdere onderzoeken mogelijk te maken. Alle waarnemingen afkomstig van het bronnenonderzoek van vóór 2014, zijn niet in het **actuele** verspreidingsbeeld van voorliggende rapportage opgenomen.

De conclusie in dit rapport is gebaseerd op gegevens van 2016. De gegevens over beschermde soorten zijn houdbaar tot en met 2019. Indien de in dit rapport beschreven ingreep wijzigt dan wel wordt uitgevoerd na 2019 kan een actualisatie van het onderzoek nodig zijn.

Het onderzoek is uitgevoerd door medewerkers van Bureau Waardenburg. Deze zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hun uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is door Certiked ISO gecertificeerd overeenkomstig BRL 9990:2001 / ISO 9001:2008.

2 Plangebied en ingreep

2.1 Het plangebied

't Vaneker is ongeveer 150 hectare groot en ligt ten noorden van de stad Enschede in de provincie Overijssel. Het gebied bestaat uit enkele tientallen verspreid staande gebouwen omringd door bosjes, bomenlanen en extensief grasland. De gebouwen stammen uit de Tweede Wereldoorlog en hebben uitzonderlijk dikke muren en kleine ramen (figuur 1).

Figuur 1. Een van de gebouwen in het plangebied.

Het bos in het plangebied bestaat op de meeste plaatsen uit jong, vochtig loofbos (gewone es, els, zomereik) met diverse poelen. Op twee plaatsen is sprake van oud loofbos waar beuken domineren. Naaldbomen komen slechts op enkele locaties voor.

Het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied is het Lonnekermeer op 3,2 km afstand. Het natuurgebied langs de Vargershuizenweg maakt deel uit van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en ligt een paar honderd meter ten westen van het plangebied. Het plangebied zelf is geen beschermd natuurgebied.

Figuur 2 Ligging plangebied (rood omkaderd; ondergrond: Data by OpenTopo).

2.2 De ingreep

2.2.1 Eindbeeld van het plangebied

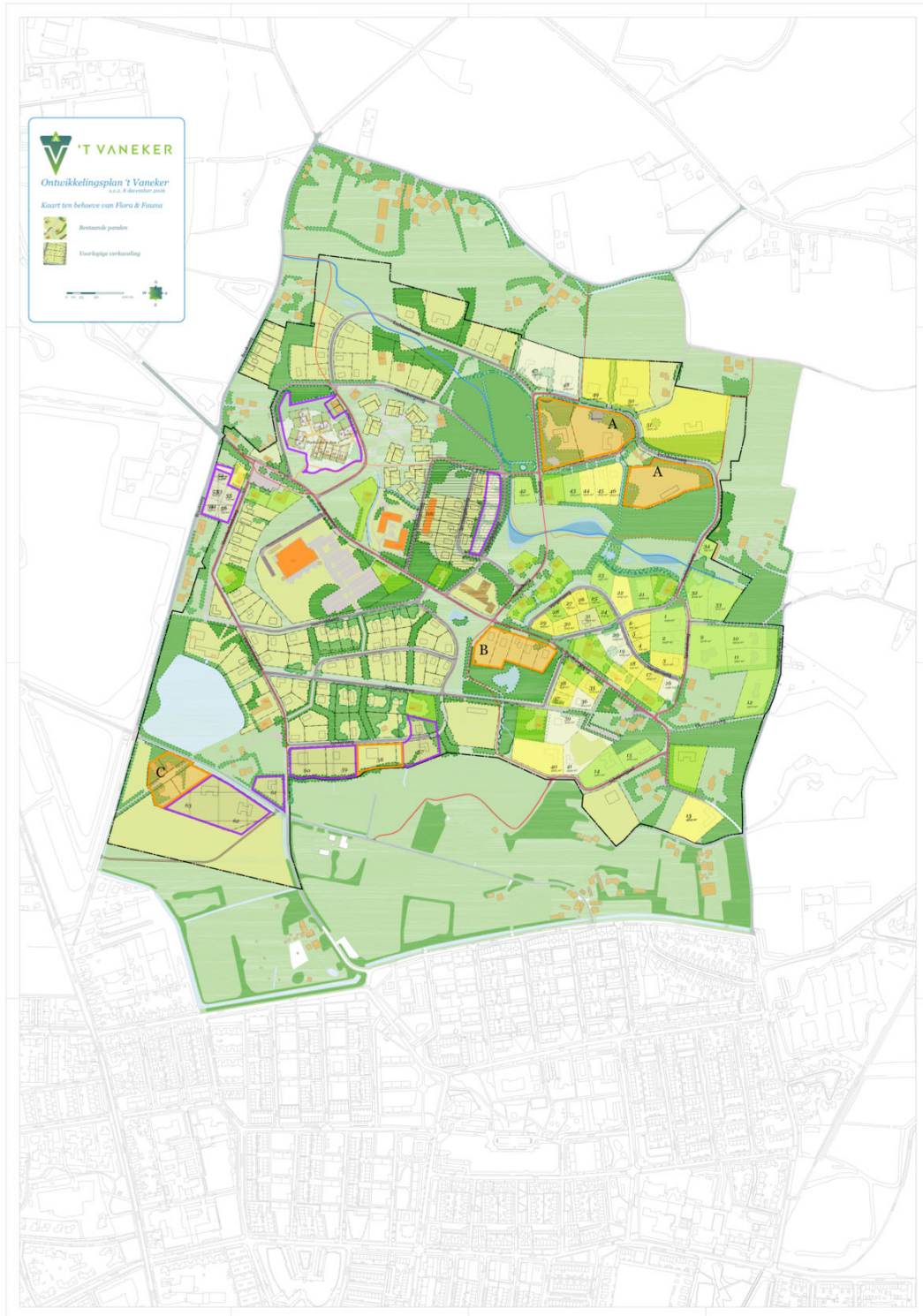
Het plangebied na afloop van de werkzaamheden wordt weergegeven in "Ontwikkelingsplan 't Vaneker (versie 2016)". In het plangebied wordt een parkachtig woongebied ontwikkeld bestaande uit een paar honderd luxe woningen. De kavels zijn groot waardoor de woningen vrij ver uit elkaar staan. Er is rond de woningen sprake van een afwisseling tussen bomenlanen, grasland, vijvers, poelen en oud loofbos.

2.2.2 Geplande werkzaamheden

De geplande werkzaamheden bestaan uit:

- renovatie van bestaande gebouwen
- uitgifte van kavels voor woningbouw

Bij de renovatie vinden werkzaamheden plaats aan de daken, muren en/of kozijnen. De kavels die uitgegeven worden bestaan voornamelijk uit grasland. Dit wordt bouwrijp gemaakt en vervolgens bebouwd. De kleine oppervlaktes met hogere begroeiing die binnen de kavels liggen, worden zoveel mogelijk gespaard zodat het gebied een groen woonmilieu zal gaan vormen.

2.2.3 Planning van de werkzaamheden

De werkzaamheden aan de tot woningen te verbouwen bestaande panden zijn gepland van 2016 tot en met 2021.

Voor een aantal locaties gelden specifieke voorwaarden met betrekking tot de planning. Dit is in hoofdstuk 5 uiteengezet.

2.3 Doel en belang

Deze hiervoor beschreven ingreep kan omschreven worden als ingreep in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Gebruik van een door de minister goedgekeurde gedragscode voor de betreffende ingreep is niet aan de orde. Voor uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling geldt in de provincie Overijssel een vrijstelling ten aanzien van een aantal algemeen voorkomende beschermde soorten amfibieën en zoogdieren.

De Wet natuurbescherming bestaat voor een deel uit een Nederlandse uitwerking van Europese wetgeving. De Europese wetten zoals de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn zijn in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd. De ontheffing Wet natuurbescherming wordt aangevraagd voor laatvlieger en gewone dwergvleermuis. Omdat deze soorten worden beschermd door de Habitatrichtlijn (bijlage 4) dient de ontheffing te worden aangevraagd voor een belang dat genoemd wordt in de Habitatrichtlijn. Een van deze belangen is de dwingende reden van groot openbaar belang (met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten).

Dwingende reden van groot openbaar belang (Gemeente Enschede 2016):

Onderbouwing 'dwingende redenen van groot openbaar belang':

Na het besluit van het Rijk om de vliegbasis Twenthe te sluiten hebben het Rijk, de provincie Overijssel en de gemeente Enschede gezamenlijk geïnvesteerd in de beoogde woningbouw op het 'Zuidkamp' en de schil van 't Vaneker daar rondom. De ontwikkeling van 't Vaneker is in overeenstemming met het provinciaal beleid zoals dat indertijd was neergelegd in het Streekplan Overijssel 2000+ en zoals het momenteel is neergelegd in de Provinciale Omgevingsvisie en in de provinciale ruimtelijke visie gebiedsontwikkeling luchthaven Twente e.o.. In het beleid zoals dat in de gemeentelijke Toekomstvisie 2010 en de RO-visie die in 1999 en 2000 zijn vastgesteld is neergelegd, is een meersporenbeleid bepaald door de gemeenteraad. Enerzijds moet Enschede aantrekkelijker worden als woonstad door het verbeteren van imago en voorzieningen. Anderzijds moeten ook de woningen en bijpassende woonmilieus beschikbaar zijn voor de doelgroep. Ten behoeve van dit laatste spoor is in 1999 besloten om twee gebieden te ontwikkelen ten behoeve van de realisatie van woongebieden voor de hogere inkomensgroepen. Een van deze twee gebieden is 't Vaneker. Hierbij is aangemerkt dat 't Vaneker vanwege de unieke ligging in de natuur en vlak bij de stad en belangrijke infrastructuur voor de top van de markt zou moeten

dienen. In februari 2014 is voor het gehele plangebied 't Vaneker, inclusief het 'Zuidkamp', een nieuw bestemmingsplan vastgesteld door de gemeenteraad. Dit bestemmingsplan is na uitspraak door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State op 15 oktober 2014 onherroepelijk in werking getreden.

Het toekomstige woonlandschap 't Vaneker bestaat uit het voormalige militair terrein Zuidkamp en een hoofdzakelijk agrarische schil daar rondom. Het deelgebied Zuidkamp is ongeveer 45 ha groot. In het gebied is relatief veel bestaande voormalige militaire bebouwing aanwezig, waaronder diverse monumentale panden. Het deelgebied vormt de kern van het nieuw te realiseren woongebied 't Vaneker. Dit nieuwe woongebied, waar een zeer hoogwaardig groen woonmilieu wordt gecreëerd, krijgt een extensief karakter met grote kavels die particulier ontwikkeld worden. In het Zuidkamp wordt hierop aangesloten met een gedifferentieerd aanbod in de top van de markt. Het behoud van inpasbare cultuurhistorische waarden en het hoogwaardige landschap vormen belangrijke randvoorwaarden voor de ontwikkeling van het woonlandschap.

De ontwikkeling van 't Vaneker heeft als doel om een bijdrage te leveren aan de sociaal economische structuurversterking van Enschede door een uniek woonmilieu te creëren voor de hogere segmenten van de markt. Daarmee wordt de verhouding verbeterd tussen de goedkopere en duurdere woningvoorraad waardoor Enschede aantrekkelijker wordt als woonstad. De ontwikkeling van het woonlandschap 't Vaneker ten noorden van de bebouwde kom van Enschede en ten westen van het kerkdorp Lonneker vloeit voort uit de verstedelijkingsafspraken (Maatwerkconvenant Grote Stedenbeleid) die zijn gemaakt met het Rijk. Deze afspraken met het Rijk hebben betrekking op het in Enschede versterken van de sociaal-economische structuur van de stad, door onder andere het realiseren van meer suburbane woonmilieus en woningen in het groen. De ontwikkeling van 't Vaneker past hierin. Deze afspraken zijn door de gemeente Enschede uitgewerkt in de gemeentelijke Toekomstvisie 2001 en de Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie Enschede 2001 en bestendigd in de Toekomstvisie 2010, de Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie 2015-2030, de Structuurvisie Enschede, de Woonvisie en de Structuurvisie gebiedsontwikkeling luchthaven Twente e.o.

In de 'Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie Enschede 2015' is met betrekking tot 't Vaneker in de stedelijke context het volgende gezegd: "Volgens het woningbouwprogramma zijn, gelet op de behoefte en de plancapaciteit, voor de periode 2005-2020 ca. 8250 woningen nodig. Hiervan zal het grootste deel in de bestaande stad gerealiseerd worden. Voor de realisering van woonlandschappen is een totale uitlegcapaciteit van 250 villa's in het groen en ca. 2250 suburbane woningen nodig. Voor de structuurversterking van de gemeente Enschede, het behouden en aantrekken van hogere inkomenscategorieën, wordt er in de Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie van uitgegaan dat in de periode 2005-2020 in totaal ca. 4.550 woningen op binnenstedelijke locaties moeten worden gerealiseerd. Binnenstedelijke locaties die voor deze doelgroep in aanmerking komen zijn onder meer Roombeek (gedeeltelijk)

en het gebied Coberco-Boddenkamp. De locatie 't Vaneker is van essentieel belang voor zowel de realisatie van de nieuwbouwtakstelling als voor de structuurversterking van Enschede. Deze ontwikkelingscapaciteit overhevelen naar andere locaties in de netwerkstad doet hieraan afbreuk. Transformatie van bestaande gebieden is in het kader van de actualisatie van de Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie aan een nadere studie onderworpen. Gebleken is dat dit onvoldoende oplossing voor het suburbane wonen biedt. Ook uit het Twents woningmarktonderzoek is gebleken dat in Enschede ook in de toekomst behoefte is aan suburbane woonmilieus en villa's in het groen.”

De Woonvisie Enschede 2025, stad in beweging, is door de gemeenteraad van Enschede op 12 maart 2012 vastgesteld. In de Woonvisie gaat het om de vraag hoe gemeente, ontwikkelaars en alle andere partijen die actief zijn op de woningmarkt, ook op de langere termijn kunnen inspelen op de ontwikkelingen in de markt. De huidige woningmarkt is ontspannen en de dynamiek ontbreekt door de economische omstandigheden. De woonconsument is kritisch en wil voortaan kunnen kiezen om zijn woonwensen te verzilveren. De uitdaging op het gebied van wonen ligt vooral in het faciliteren van passende huisvesting voor de autonome bevolkingsgroei en huishoudens alsmede het faciliteren van de te huisvesten mensen als gevolg van de economische ambitie van Enschede (5e Kennisregio van Europa). In de stad is behoefte aan gedifferentieerde woonmilieus, zowel centrumstedelijke- als groene woonmilieus. De uitdaging ligt er in om op goede plekken de juiste nieuwe woningen te bouwen en een goed aanbod van woonmilieus in de regio te realiseren. De Enschedese ambitie om nieuwe (innovatieve) bedrijven aan te trekken, kan de vraag naar woningen beïnvloeden. Iedere woning moet 'raak' zijn.

Donderdag 21 januari 2016 zijn de woonafspraken 2016-2020 tussen de provincie Overijssel en de Twentse gemeenten vastgesteld. Een van de thema's is “zuinig ruimtegebruik en programmeren”. In dat kader is afgesproken dat gemeenten maximaal 100% harde bestemmingsplancapaciteit mogen hebben ten opzichte van de geprognosticeerde behoefte (op basis van de Primosprognose uit de regionale woonvisie) en bij voorkeur minder dan die 100%. In het verlengde hiervan is afgesproken dat de Netwerkstad Twente (NT)-gemeenten (Enschede, Hengelo, Almelo, Oldenzaal, Borne) in de nader onderzoek gaan doen naar de “groene/suburbane woonmilieus” om tot verdere afstemming (en afspraken) binnen de NT te komen voor dit segment. 't Vaneker komt dan ook in beeld in dit traject. Een van de reeds bestuurlijk afgesproken afwegingscriteria is dat wordt gekeken naar de impact die een bepaalde locatie kan hebben voor de sociaal economische positie van de stad. Aangezien 't Vaneker daar voor Enschede zeker aan bijdraagt, en binnen de NT als een unieke locatie moet worden gezien, wordt verwacht dat 't Vaneker als uniek groen woonmilieu binnen de NT in beeld blijft. Besluitvorming daarop wordt begin 2017 verwacht. Een van de conclusies van het onderzoek die nu al kan worden getrokken is dat in Enschede, met inbegrip van de plannen voor 't Vaneker, sprake is van een tekort van ca. 900 woningen in groene stedelijke woonmilieus. Bij niet realiseren van 't Vaneker wordt dat tekort dus nog ca. 260 woningen groter.

3 Voorkomen van beschermde soorten planten en dieren

Voor een groot deel van de soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' geldt binnen de provincie Overijssel een vrijstelling voor handelingen in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden (Wnb Art 3.10 lid 2a). Deze soorten worden hier niet uitgebreid besproken. Met '*strikt beschermde soorten*' worden soorten bedoeld van het *Beschermingsregime Habitatrichtlijn*, *Beschermingsregime Vogelrichtlijn* en het *Beschermingsregime andere soorten* waarvoor geen vrijstelling geldt.

3.1 Methodiek veldonderzoek

Het bronnenonderzoek (paragraaf 1.4) heeft geleid tot een lijst van in het veld te onderzoeken soorten planten en dieren. Het onderzoek aan deze soorten is als volgt uitgevoerd.

Amfibieën

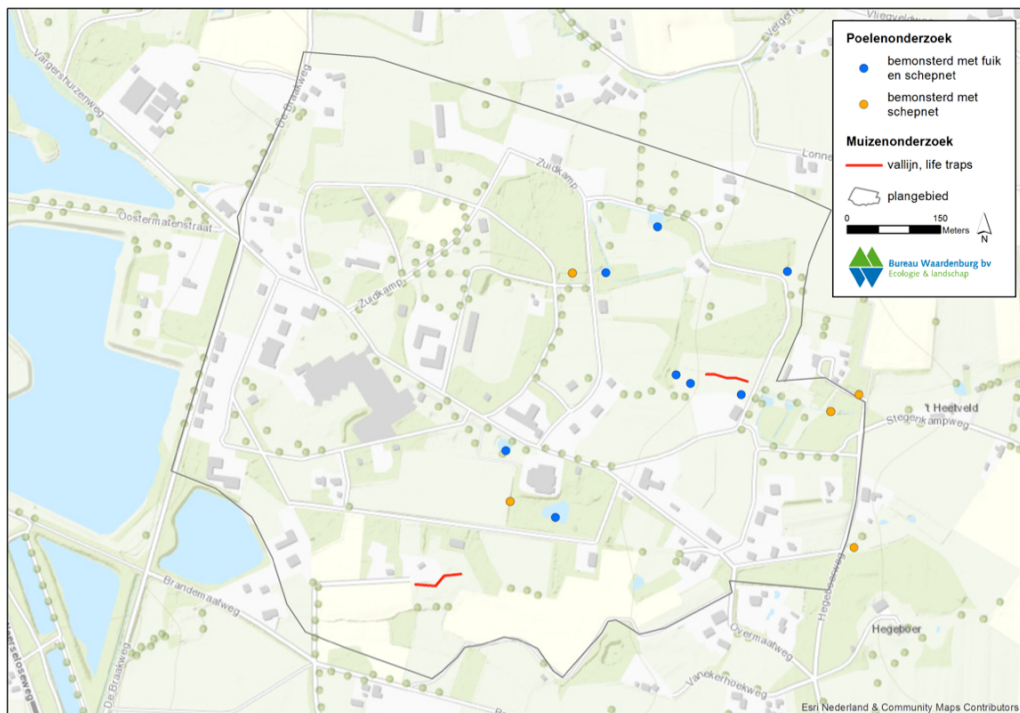
Het onderzoek naar het voorkomen van amfibieën heeft zich gericht op de poelen en kleine watergangen in het plangebied. Hier zijn drie typen onderzoek uitgevoerd (tabel 3.1). Er zijn 10 fuiken geplaatst in acht poelen (figuur 3.1). De fuiken zijn met name geschikt voor het vangen van salamanders. Daarnaast is op twee avonden in de tweede helft van mei bij alle poelen geluisterd naar kooractiviteit van kikkers. Na afloop van het luisteren werd door de poelen gelopen met een sterke zaklamp om dieren te zoeken. Tenslotte zijn alle poelen en kleine watergangen bemonsterd met een schepnet. In het voorjaar was dit bedoeld voor het vangen van volwassen dieren. Begin juli is gezocht naar larven om te bepalen of er sprake is van voortplanting.

Tabel 3.1 Veldbezoeken voor amfibieën in het plangebied.

Veldbezoek	Veldwerk
21 april 2016	10 fuiken geplaatst, bemonstering met schepnet
22 april 2016	fuiken opgehaald, bemonstering met schepnet
19 mei 2016	's avonds luisteren en zoeken met lamp
25 mei 2016	's avonds luisteren en zoeken met lamp
6 juli 2016	bemonstering met schepnet (larven)

Reptielen

De enige reptielensoort die van de omgeving van het plangebied bekend is, is de levendbarende hagedis (Eelerwoude 2010; NDFF). Het kruidenrijke grasland in het zuiden van het plangebied (zie grondgebonden zoogdieren) is het enige terrein dat matig geschikt is voor de levendbarende hagedis. Op 22 april, 11 mei, 29 juli, 3 en 4 augustus werd hier naar de soort gezocht.

Figuur 3.1 Poelen bemonsterd door middel van amfibieën fuiken en locaties waar kleine zoogdieren gevangen zijn door middel van LongWorth life traps.

Grondgebonden zoogdieren

In het plangebied bevinden zich twee locaties met potenties voor strikt beschermde kleine zoogdieren (veldspitsmuis en waterspitsmuis). In de overige delen van het plangebied zijn geen geschikte habitats aanwezig voor strikt beschermde kleine grondgebonden zoogdieren. De geschikte locaties bestaan uit een pitrus veld rond de recentelijk gegraven poelen in het noordoostelijk deel van het plangebied en het droge kruidenrijke grasland in het zuiden van het plangebied dat potenties heeft voor veldspitsmuis (figuur 3.1).

In deze twee gebieden zijn muizen gevangen met behulp van Longworth inloopvallen waar de dieren levend in gevangen worden. Er is gewerkt volgens de IBN methode (Bergers 1997). Iedere vallijn bestond uit 20 vallen. Om de tien meter werden twee vallen bij elkaar geplaatst. De vallen werden gevuld met hooi en als aas werd havermout, appel, wortel en meelwormen gebruikt. De vallen werden uitgezet op 29 juli 2016 met een vergrendelde deur. Na de gewenningsperiode werden op 3 augustus de deurtjes ontgrendeld waarna vier controles volgden met een tussentijd van ongeveer 12 uur. De laatste controle vond plaats op 5 augustus in de ochtend.

Op 21 en 22 april stonden de bomen nog niet volledig in blad en werd gezocht naar (sporen van) eekhoorn, boommarter en andere strikt beschermde grondgebonden zoogdieren. Dit onderzoek werd herhaald op 11 mei, 3 en 5 augustus 2016. Tijdens het onderzoek naar gierzwaluw en vleermuizen rond de gebouwen in het plangebied (tabel 3.2) is eveneens gelet op (sporen van) steenmarters.

Vleermuizen

Het onderzoek is uitgevoerd volgens het vleermuisprotocol (Vleermuis Vakberaad 2013). In de kraamtijd zijn alle potentieel geschikte verblijfplaatsen (gebouwen, bomen) in het plangebied ten minste drie keer bezocht. Deze bezoeken vonden zowel in de avond als de ochtend plaats met een tussentijd van ongeveer 14 dagen.

Ook in de paartijd zijn alle potentieel geschikte verblijfplaatsen drie keer onderzocht. Deze bezoeken begonnen anderhalf uur na zonsondergang. Daarnaast werden belangrijke vliegroutes en foerageergebieden van vleermuizen in kaart gebracht.

Voor het vleermuisonderzoek is gebruik gemaakt van Pettersson D240 batdetectors. Ter aanvulling op het protocol is van batloggers (Elekon) gebruik gemaakt. De D240 detectors werden voornamelijk gebruikt voor het opsporen van verblijfplaatsen terwijl de batloggers gebruikt werden om belangrijke foerageergebieden in kaart te brengen.

Tabel 3.2 Veldbezoeken voor vleermuizen in het plangebied.

Veldbezoek	Tijd	Aantal waarnemers	Temperatuur
19/20 mei 2016	21:00 – 0:45	1	13 – 18
25/26 mei 2016	21:00 – 6:00	3	10 – 15
8/9 juni 2016	21:30 – 6:00	1	13 – 17
9 juni 2016	21:30 – 23:30	1	14 – 18
22/23 juni 2016	21:30 – 6:00	3	19 – 20
6 juli 2016	3:00 – 6:00	1	14
6/7 juli	21:30 – 6:00	2	12 – 19
31 aug/1 sep 2016	22:00 – 1:00	2	16 – 23
14/15 sep 2016	21:30 – 0:30	1	23 – 26
20/21 sep 2016	21:30 – 0:30	1	16 – 18

Vogels

Het onderzoek naar het voorkomen van gierzwaluw is gecombineerd met het vleermuisonderzoek (tabel 3.2). Voor gierzwaluw zijn alle gebouwen iets voor zonsondergang tijdens minimaal drie bezoeken onderzocht in de periode eind mei – begin juli 2016 (tabel 3.2).

Voor de huismus zijn de gebouwen bezocht op 21, 22 april en 11 mei 2016. Het onderzoek naar de aanwezigheid van jaarrond beschermde nesten in bomen vond eveneens op deze drie dagen plaats. Op 21 en 22 april stonden de bomen nog niet volledig in blad waardoor nesten goed gelokaliseerd konden worden. Op 11 mei werden alle geschikte locaties en eerder waargenomen nesten nagelopen. Tijdens het vleermuisonderzoek (tabel 3.2) is eveneens gelet op de aanwezigheid van uilen met een jaarrond beschermde nestplaats.

Planten

Tijdens de volgende veldbezoeken is gezocht naar beschermde soorten planten: 21, 22 april, 11 mei, 6, 29 juli, 3 en 4 augustus 2016.

Samengevat

Het plangebied is volledig onderzocht op het voorkomen van strikt beschermde soorten. Omdat het onderzoek aan verschillende soortgroepen werd gecombineerd

(bijvoorbeeld gierzwaluw en vleermuizen) zijn in de regel meer bezoeken uitgevoerd dan strikt noodzakelijk was geweest volgens de protocollen.

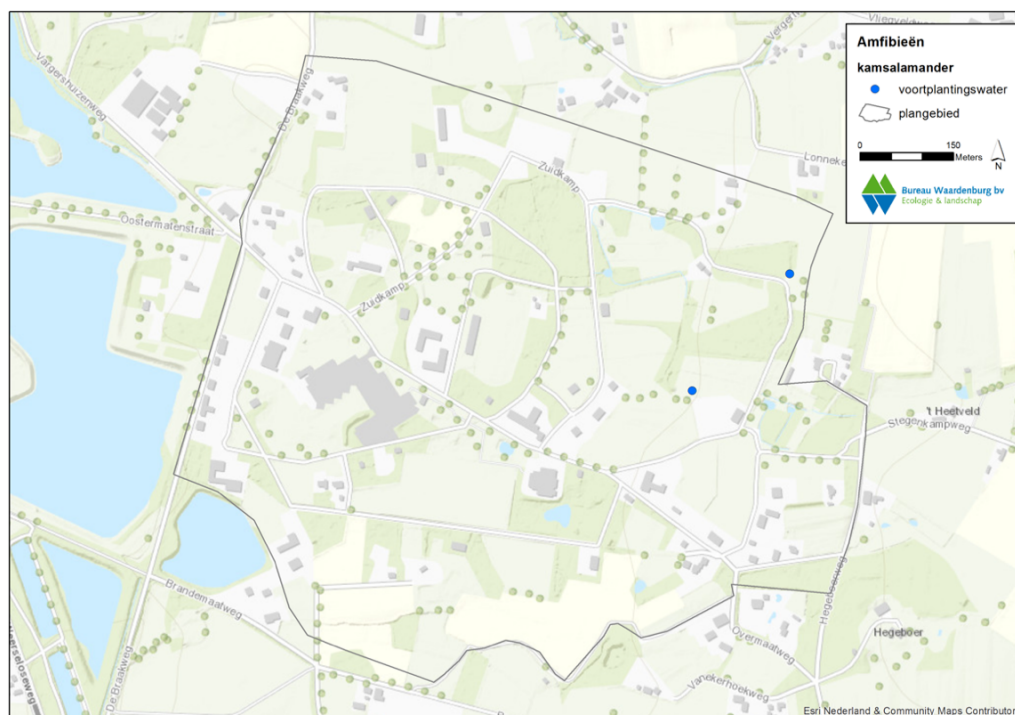
3.2 Resultaten

3.2.1 Planten

In het plangebied zijn geen beschermde soorten planten aangetroffen. Geschikte groeiplaatsen / biotopen zijn niet aanwezig. Ook het bronnenonderzoek heeft geen beschermde soorten opgeleverd. Op grond hiervan is beoordeeld dat het plangebied geen betekenis heeft voor beschermde soorten planten.

3.2.2 Ongewervelden

Beschermde soorten ongewervelden zijn soorten met zeer specifieke leefgebieden zoals heideterreinen, blauwgraslanden, vennen of verlandingsvegetaties. Zulke habitats komen in het plangebied niet voor. Het bronnenonderzoek heeft geen beschermde soorten opgeleverd voor het plangebied. In de wijde omgeving van het plangebied komt de gevlekte witsnuitlibel voor. Ook hier gaat het om een habitat (vennen van het N2000 gebied Lonnekermeer) dat in het plangebied niet voorkomt. Op grond hiervan is beoordeeld dat het plangebied geen betekenis heeft voor beschermde soorten ongewervelden.

Figuur 3.2 Voortplantingswateren kamsalamander.

3.2.3 Vissen

Het oppervlaktewater in het plangebied bestaat uit poelen en een ondiepe sloot. De meeste van deze wateren zijn volledig geïsoleerd, kunnen tijdelijk droogvallen in de zomer of tot de bodem dichtvriezen in de winter. Vissen kunnen zich in deze wateren niet handhaven. De grotere poel / vijver ten zuiden van de sporthal vormt hierop een uitzondering. Door de isolatie is dit echter geen geschikt water voor beschermde vissoorten. Bovendien ligt het plangebied buiten het verspreidingsgebied van beschermde soorten (Crombaghs *et al.* 2002). Ook het bronnenonderzoek heeft geen beschermde vissoorten opgeleverd. Op grond hiervan is beoordeeld dat het plangebied geen betekenis heeft voor beschermde soorten vissen.

3.2.4 Amfibieën

In twee poelen in het onderzoeksgebied is de kamsalamander vastgesteld (figuur 3.2). Op 6 juli 2016 zijn in deze poelen ook kamsalamander larven gevangen waardoor zeker is dat hier voortplanting voorkomt. In het noordelijke voortplantingswater was de soort ook in 2013 al aanwezig (Eelerwoude 2013). In 2013 was de soort eveneens aanwezig in twee poelen aan de oostrand van het plangebied. Deze poelen zijn inmiddels verdwenen. Ter compensatie zijn hiervoor in 2011 twee nieuwe poelen aangelegd. Eén van deze twee nieuwe poelen vormt de tweede locatie waar momenteel voortplanting van de kamsalamander plaatsvindt. In het zuiden van het onderzoeksgebied ligt een poel die door de omringende bomen weinig zonlicht ontvangt. In 2009 kwam de kamsalamander hier nog voor maar in 2013 (Eelerwoude 2013) en 2016 (deze studie) niet meer.

Kamsalamanders leven in netwerk populaties. De lokale populatie wordt gevormd door clusters van voortplantingswateren met bijbehorend landhabitat die niet verder dan 400 m uit elkaar liggen (RvO 2014). Het netwerk bestaat in het plangebied uit de twee voortplantingswateren en omringend landhabitat (bos, ruigte). De poelen liggen 250 m uit elkaar. De omvang van deze populatie schatten we op 20 – 100 volwassen dieren. De kamsalamander komt behalve in het plangebied in drie poelen net buiten het plangebied voor (Eelerwoude 2013). Deze voortplantingswateren liggen op 450, 500 en 700 m afstand van de voortplantingswateren in het plangebied. Uitwisseling tussen deze poelen en het plangebied kan plaatsvinden door dispersie van jonge dieren (RvO 2014). De afstanden tot het plangebied zijn relatief groot maar liggen binnen de maximale dispersie afstand van 1000 m (Arntzen & Smit 2009).

De poelkikker werd in 2009 nog in twee poelen in het plangebied vastgesteld (Eelerwoude 2013) maar in 2013 en tijdens deze studie niet meer.

In vrijwel alle poelen zijn enkele minder strikt beschermde soorten aangetroffen zoals kleine watersalamander, bastaardkikker, bruine kikker en gewone pad.

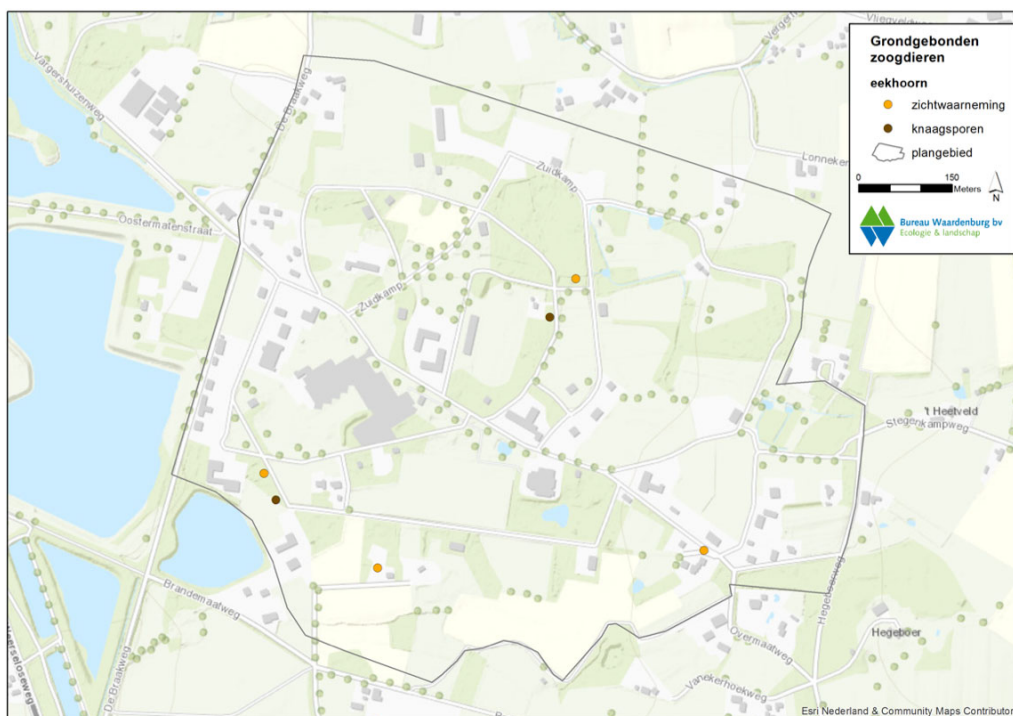
3.2.5 Reptielen

In de omgeving van het onderzoeksgebied komt de levendbarende hagedis voor op het vliegveld Twente en Hof Espelo (Eelerwoude 2011). Andere soorten reptielen

komen niet in de omgeving van het plangebied voor. In het onderzoeksgebied zijn tijdens deze studie geen reptielen aangetroffen. Ook in 2009 werden geen reptielen in het plangebied aangetroffen (Eelerwoude 2010). Daarnaast heeft het bronnenonderzoek geen waarnemingen van reptielen in het onderzoeksgebied opgeleverd (NDFF). Op grond hiervan is beoordeeld dat het plangebied geen betekenis heeft voor beschermde soorten reptielen.

3.2.6 Grondgebonden zoogdieren

Nesten van eekhoorns zijn niet in het onderzoeksgebied aangetroffen. Wel zijn op verschillende plaatsen dieren waargenomen en/of knaagsporen aangetroffen (figuur 3.3). Ook de NDFF geeft drie zichtwaarnemingen van de soort voor april 2016 in het onderzoeksgebied. Door deze waarnemingen en de aanwezigheid van geschikt leefgebied is het waarschijnlijk dat er enkele nesten in het onderzoeksgebied aanwezig zijn. Bladnesten kunnen goed gelokaliseerd worden maar eekhoornnesten bevinden zich ook in boomholtes en kunnen hierdoor tijdens het onderzoek gemist zijn.

Figuur 3.3 Waarnemingen van eekhoorns in het plangebied in 2016.

(Sporen van) andere strikt beschermde grondgebonden zoogdieren zoals boommarter, das en steenmarter zijn niet in het onderzoeksgebied aangetroffen. Steenmarters zijn in het verleden wel in het onderzoeksgebied waargenomen (Eelerwoude 2010). Door het intensieve vleermuisonderzoek dat voor een belangrijk deel rond de gebouwen is uitgevoerd, is het uit te sluiten dat verblijfplaatsen van de steenmarter zijn gemist.

De resultaten van het onderzoek naar kleine zoogdieren met life traps staan in tabel 3.3. Strikt beschermde soorten zoals waterspitsmuis en veldspitsmuis zijn niet aangetroffen.

Tabel 3.3 Resultaten van het onderzoek met life traps in het onderzoeksgebied. De locaties van de vallijnen staan in figuur 3.1.

Soort	Noordelijke vallijn	Zuidelijke vallijn
aardmuis	1	49
veldmuis		3
rosse woelmuis	2	3
bosmuis	15	1

De waterspitsmuis is bekend van de omgeving van het onderzoeksgebied (Eelerwoude 2011). De veldspitsmuis is alleen als braakbalvondst bekend van de omgeving. Beide soorten zijn ook tijdens eerder onderzoek niet in het plangebied aangetroffen (Eelerwoude 2010).

Samengevat is het voorkomen van strikt beschermde grondgebonden zoogdieren in het plangebied daarom beperkt tot de eekhoorn.

3.2.7 Vleermuizen

Zomerverblijfplaatsen

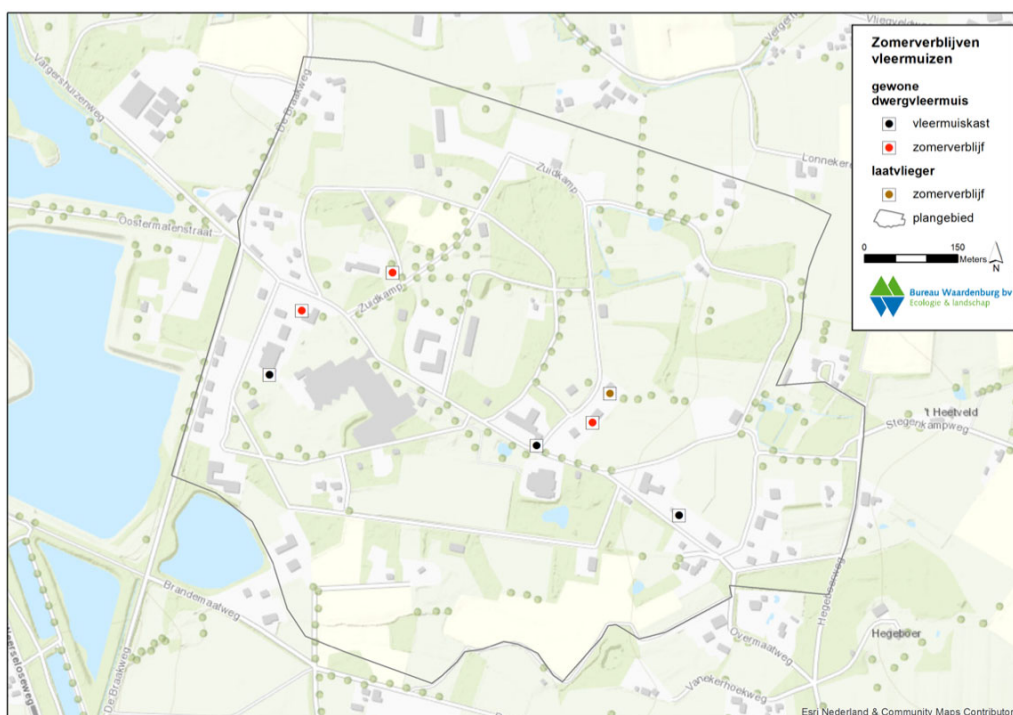
In het plangebied zijn één zomerverblijfplaats van laatvlieger en zes zomerverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen aangetroffen (tabel 3.4; figuur 3.4). In alle gevallen ging het hierbij om één tot drie dieren. In alle gevallen is waargenomen dat dieren de verblijfplaats uit- of invlogen en kon het aantal dieren geteld worden. Door het lage aantal dieren gaan we ervanuit dat dit zomerverblijfplaatsen (mannetjes en/of jonge dieren) zijn en geen kraamverblijven (vrouwtjes en jongen). In drie gevallen gaat het om een enkel dier dat in een vleermuiskast is waargenomen. In één geval werden twee gewone dwergvleermuizen aangetroffen in een verticale spleet van een oude eik. Verblijfplaatsen van typische boombewonende soorten zoals rosse vleermuis en watervleermuis werden niet in het plangebied aangetroffen.

In het plangebied is eerder vleermuisonderzoek uitgevoerd in 2004, 2008, 2010 en 2013 (samengevat in het Soortmanagementplan Eelerwoude 2014). Tijdens die onderzoeken werden in totaal 12 zomerverblijfplaatsen in gebouwen en 11 verblijfplaatsen in bomen aangetroffen. Dat betekent natuurlijk niet dat er op enig moment ook zoveel zomerverblijfplaatsen aanwezig zijn geweest. Vleermuizen verhuizen binnen het plangebied, vestigen zich of verlaten het gebied. Alleen de resultaten van individuele jaren kunnen zinvol met tabel 3.4 worden vergeleken. Wanneer we hier rekening mee houden dan komen de resultaten van eerdere studies sterk overeen met die van 2016. Ook toen werden alleen zomerverblijfplaatsen en geen kraamverblijfplaatsen aangetroffen en ging het met name om gewone

dwergvleermuis en in mindere mate laatvlieger. Opvallend is dat zomerverblijfplaatsen vrijwel nooit in opeenvolgende onderzoeken in hetzelfde gebouw zijn vastgesteld. Er is hierdoor geen specifiek gebouw te benoemen wat een bijzondere betekenis heeft voor vleermuizen. De gebouwen in het plangebied hebben dikke muren zonder spouw (figuur 3.5). De ruimte tussen het dakbeschot en de dakpannen is de enige ruimte die door vleermuizen te gebruiken is als verblijfplaats (mits toegankelijk). Dergelijke plaatsen zijn suboptimaal omdat ze sterk kunnen opwarmen en afkoelen iets dat bij een spouw veel minder het geval is. Het ontbreken van belangrijke verblijfplaatsen in de gebouwen is hierdoor waarschijnlijk te verklaren.

Tabel 3.4 Aangetroffen zomerverblijfplaatsen van vleermuizen in het plangebied in 2016. De gebouwnummers corresponderen met de nummers in het ontwikkelingsplan 't Vaneker.

Soort	Type verblijfplaats	Aantal dieren	Locatie
laatvlieger	zomerverblijf	3	gebouw Z34
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	1	gebouw Z33
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	2	gebouw Z4
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	2	eik
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	1	vleermuiskast Z6
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	1	vleermuiskast Z51a
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	1	vleermuiskast Z31

Figuur 3.4 Verblijfplaatsen van vleermuizen.

Figuur 3.5 De gebouwen in het plangebied hebben dikke muren zonder spouw.

Een verschil ten opzichte van de eerdere onderzoeken betreft het voorkomen van verblijfplaatsen van typische boombewonende soorten zoals rosse vleermuis. In 2016 zijn deze niet vastgesteld maar tijdens eerdere studies wel tijdens enkele jaren (in 2013 niet). Dit is waarschijnlijk toeval, het plangebied heeft nog altijd voldoende geschikte oude bomen met holtes. Het is uit te sluiten dat dergelijke verblijfplaatsen in 2016 gemist zijn. De oude bomen zijn zeer intensief onderzocht. Indien de oude verblijfplaatsen in 2016 in gebruik zouden zijn geweest dan waren deze soorten bovendien veel vaker opgenomen met de batlogger. Nu werden ze slechts enkele keren opgenomen en vormen ze slechts 1 procent van het totaal aantal vleermuisopnames (tabel 3.6).

Paarplaatsen

In het plangebied zijn 36 waarnemingen gedaan van baltsende gewone dwergvleermuizen. Een waarneming van een baltsend dier is een aanwijzing voor de aanwezigheid van een paarplaats. Meerdere waarnemingen van een baltsend dier op dezelfde locatie kunnen gezien worden als een territorium en hebben betrekking op dezelfde paarplaats. Paarplaatsen van de gewone dwergvleermuis kunnen vaak lastig gelokaliseerd worden en kunnen zowel in bomen als gebouwen aanwezig zijn. Bij baltsende dieren die geruime tijd rond een gebouw werden waargenomen zijn we ervan uitgegaan dat de paarplaats zich in het gebouw bevindt. Een paarplaats bestaat uit één mannetje en mogelijk één of enkele vrouwtjes. In tabel 3.5 is een overzicht gegeven van de paarplaatsen die waarschijnlijk in gebouwen aanwezig zijn. Opvallend is dat aan veel van de gebouwen waar een paarplaats is vastgesteld, vleermuiskasten

hangen (tabel 3.5). Dit is waarschijnlijk geen toeval. De kasten vormen zeer geschikte paarplaatsen.

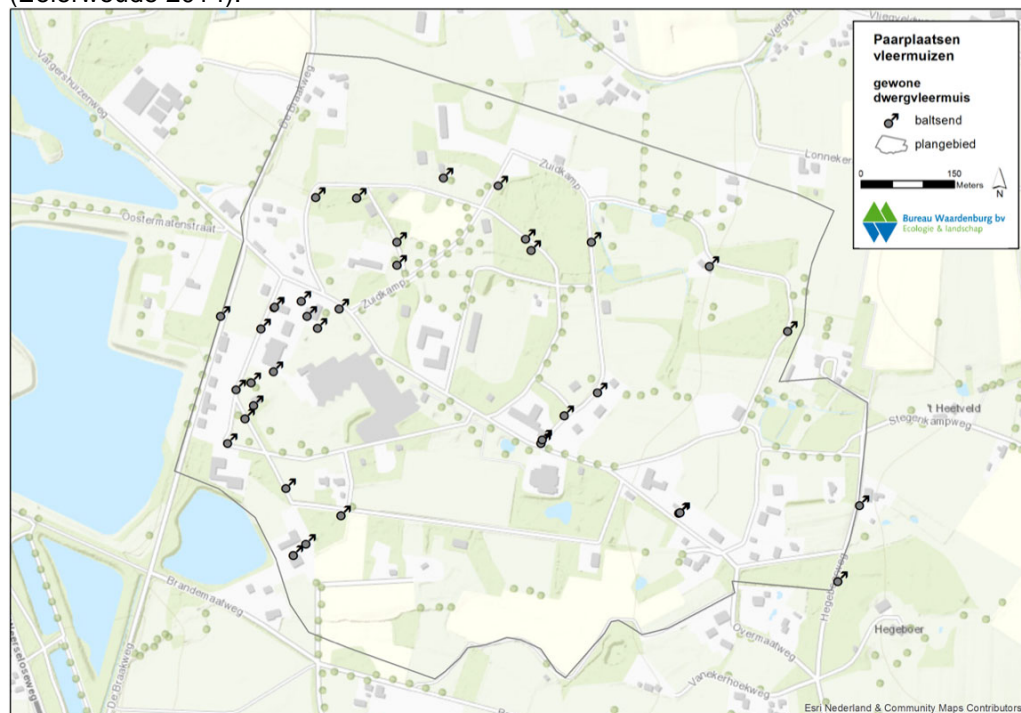
Tabel 3.5 Aange troffen paarverblijfplaatsen van vleermuizen in gebouwen in het plangebied in 2016. De gebouwnummers corresponderen met de nummers in het ontwikkelingsplan 't Vaneker. Aangegeven is of aan dit gebouw vleermuiskasten hangen.

Soort	Type verblijfplaats	Locatie	Vleermuiskast aanwezig
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z4	Nee
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z74	Nee
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z3	Nee
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z80	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z6	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z51A	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z31	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z13	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z43	Nee

Een groot deel van de baltsende gewone dwergvleermuizen vertoonden geen binding met een gebouw (figuur 3.6) en zijn daarom niet opgenomen in tabel 3.5.

Paarplaatsen van andere vleermuissoorten zoals rosse vleermuis of ruige dwergvleermuis, zijn niet in het plangebied aangetroffen.

Tijdens eerder vleermuisonderzoek werden in totaal 15 territoria (paarverblijven) van gewone dwergvleermuis en één van gewone grootoorvleermuis vastgesteld (Eelerwoude 2014).

Figuur 3.6 Waarnemingen van baltsende gewone dwergvleermuizen.

Vliegrouetes

Buiten het plangebied zijn drie vliegrouetes van gewone dwergvleermuis vastgesteld. Het gaat in alle gevallen om wegen met hogere bomen aan weerszijden: de Braakweg, Vanekerbeekweg en Hegeboerweg. Gewone dwergvleermuizen vliegen 's avonds vanuit de stad Enschede in noordelijke richting. Deze vliegrouetes waren al bekend uit eerder vleermuisonderzoek (Eelerwoude 2013). In het plangebied verplaatsen vleermuizen zich natuurlijk ook langs bomenlanen maar het gaat hierbij niet om grote aantallen binnen een kort tijdsbestek in de avond of ochtenduren. Van een belangrijke vliegrouete is in het plangebied daarom geen sprake.

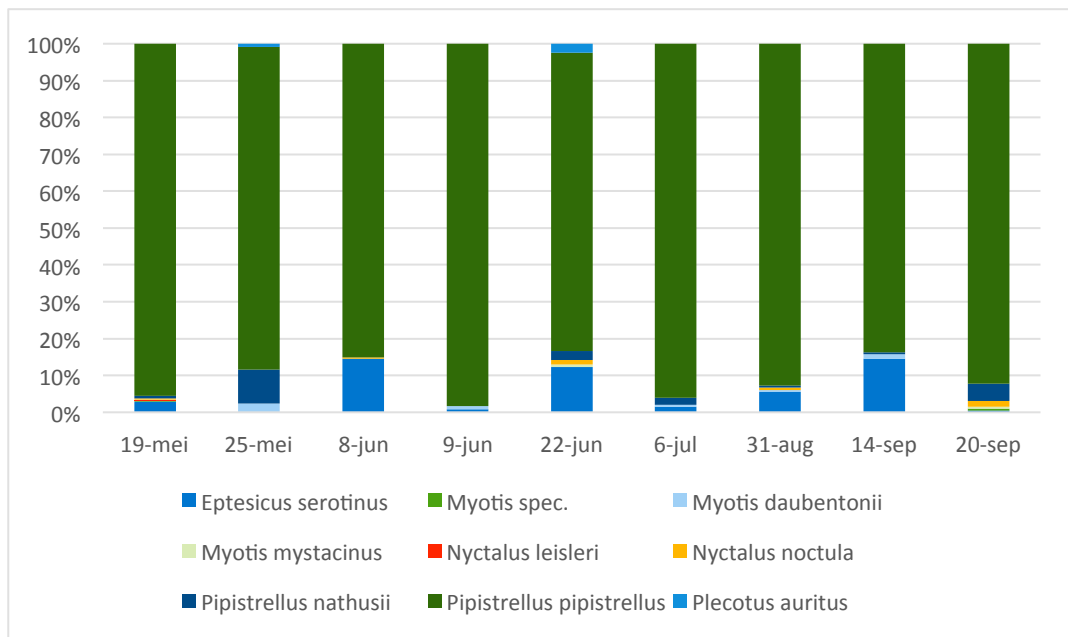
Foerageergebieden.

Tijdens negen veldbezoeken verspreid door het jaar zijn de geluiden van vleermuizen opgenomen met een batlogger. De resultaten hiervan staan in bijlage 2 en tabel 3.6. De gewone dwergvleermuis is met 90% van de waarnemingen verreweg de meest talrijke soort. Alleen de laatvlieger en de ruige dwergvleermuis werden daarnaast meer dan incidenteel waargenomen. De zeldzame bosvleermuis is één keer waargenomen. Dit is de eerste keer dat de soort in het plangebied is waargenomen. Er zijn geen duidelijke verschillen door het jaar heen in het soortenspectrum (figuur 3.7).

Tabel 3.6 Waarnemingen van foeragerende of passerende vleermuizen die gedurende negen bezoeken zijn vastgelegd door een batlogger (Elekon).

Soort	Aantal opnames	%
baardvleermuis	2	0,1
watervleermuis	9	0,5
myotis spec.	2	0,1
gew. dwergvleerm	1.724	90
ruige dwergvleerm	34	2
rosse vleermuis	9	0,5
bosvleermuis	1	0,1
laatvlieger	118	6
grootoorvleermuis	5	0,3
Totaal	1.904	100

Het plangebied is van belang als foerageergebied voor gewone dwergvleermuis en in mindere mate voor laatvlieger en ruige dwergvleermuis. De vijf andere soorten zijn niet talrijk in het plangebied. De delen waar de meeste vleermuizen zijn waargenomen zijn eigenlijk alle bomenlanen, bossen, bosschages en bosranden die verspreid door het plangebied liggen. Binnen het plangebied is geen specifiek gebied te benoemen dat duidelijk de meeste betekenis heeft als foerageergebied voor vleermuizen. Daarnaast wordt het plangebied omringd door geschikte foerageergebieden voor vleermuizen (bos, bomenlanen, wateren). Er is dan ook geen sprake van een essentieel foerageergebied in het plangebied.

Figuur 3.7 Relatieve seizoensvariatie in de waargenomen vleermuizen in het plangebied. In totaal zijn 1.904 geluidsopnames van vleermuizen gemaakt.

Tijdens eerdere onderzoek zijn geen overzichten gemaakt zoals in tabel 3.6 waardoor een nauwkeurige vergelijking niet mogelijk is. Tijdens eerdere onderzoeken werd de franjestaart regelmatig waargenomen. In 2016 is de soort niet waargenomen.

Lokale populatie gewone dwergvleermuis

Het is niet goed mogelijk om de lokale populatie precies af te bakenen aangezien dieren van verschillende verblijfplaatsen over grote afstanden met elkaar uitwisselen. In Nederland is sprake van één grote netwerk populatie. Tijdens deze en eerdere studies is waargenomen dat gewone dwergvleermuizen 's avonds vanuit Enschede naar het noorden vliegen. De belangrijke verblijfplaatsen (kraam- en winterverblijven) bevinden zich naar verwachting in de stad terwijl de insectenrijke foerageergebieden in het buitengebied liggen. Het aantal dieren dat in het plangebied gebruik maakt van verblijfplaatsen is beperkt. Deze dieren maken echter deel uit van een grote lokale populatie die uit duizenden dieren zal bestaan. Dit wordt bevestigd door het grote aantal waargenomen foeragerende of passerende dieren in het plangebied (meer dan 1.700 opnames gedurende negen veldbezoeken).

In de omgeving van het plangebied is sprake van een relatief kleinschalig landschap dat bestaat uit bossen, bosschages, wateren, bomenlanen en dorpen. In dergelijke landschappen kunnen gewone dwergvleermuizen hoge dichtheden bereiken.

Als zomerverblijf gebruikt de soort onder andere de ruimte achter boeiboorden, luiken, in spouwmuren, dilatatievoegen, onder dakpannen en incidenteel in bomen. Dergelijke verblijfplaatsen zijn in de omgeving van het plangebied ruimschoots aanwezig.

Lokale populatie laatvlieger

Laatvliegers leven in netwerkpopulaties. Net zoals bij alle andere vleermuissoorten is het moeilijk om de lokale populatie geografisch af te bakenen. De laatvlieger is geen

lange afstandstrekker. Zomer- en winterverblijfplaatsen liggen doorgaans niet verder dan 50 km uit elkaar (Dietz et al. 2006). De populatie waar de dieren van het plangebied deel van uitmaken bestaat uit kraam-, zomer- en winterverblijfplaatsen. Uitwisseling van dieren tussen kraamverblijfplaatsen vindt plaats over tenminste 10 km. De laatvlieger bereikt in Nederland de hoogste dichtheden in kleinschalig cultuurlandschap zoals dat ook in en rond het plangebied aanwezig is. In het plangebied is de soort talrijk zoals blijkt uit het grote aantal waarnemingen (>100; tabel 3.6). Wanneer we de lokale populatie definiëren als het aantal dieren dat zich in een straal van enkele tientallen kilometers rond het plangebied bevindt dan gaat het om tenminste honderden dieren.

Laatvliegers gebruiken als kraamverblijf relatief vaak spouwmuren van jaren 60 – 70 woningen, kerken en sterk verwarmde gebouwen zoals ziekenhuizen en bejaardentehuizen. Aan zomerverblijfplaatsen worden minder eisen gesteld. Hiervoor worden bijvoorbeeld ook de ruimte achter boeiboorden gebruikt. Laatvliegers worden nooit in vleermuiskasten aangetroffen. Alternatieve verblijfplaatsen voor laatvliegers zijn in de omgeving aanwezig maar het aanbod is kleiner dan bij de gewone dwergvleermuis.

3.2.8 Vogels met jaarrond beschermde nestplaats³

In het plangebied is één territorium van buizerd vastgesteld (figuur 3.8). Herhaaldelijk werden hier alarmerende buizerds waargenomen. Ondanks intensief zoekwerk is hier geen nest gevonden. In 2013 was hier nog wel een buizerdnest aanwezig (Eelerwoude 2014).

Net buiten het plangebied werd in mei 2016 een roepende boomvalk waargenomen. Boomvalken roepen doorgaans alleen wanneer ze een nest hebben. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat zich hier ergens een nest van een boomvalk bevindt. Omdat het buiten het plangebied zit, is hier geen uitgebreid zoekwerk naar verricht.

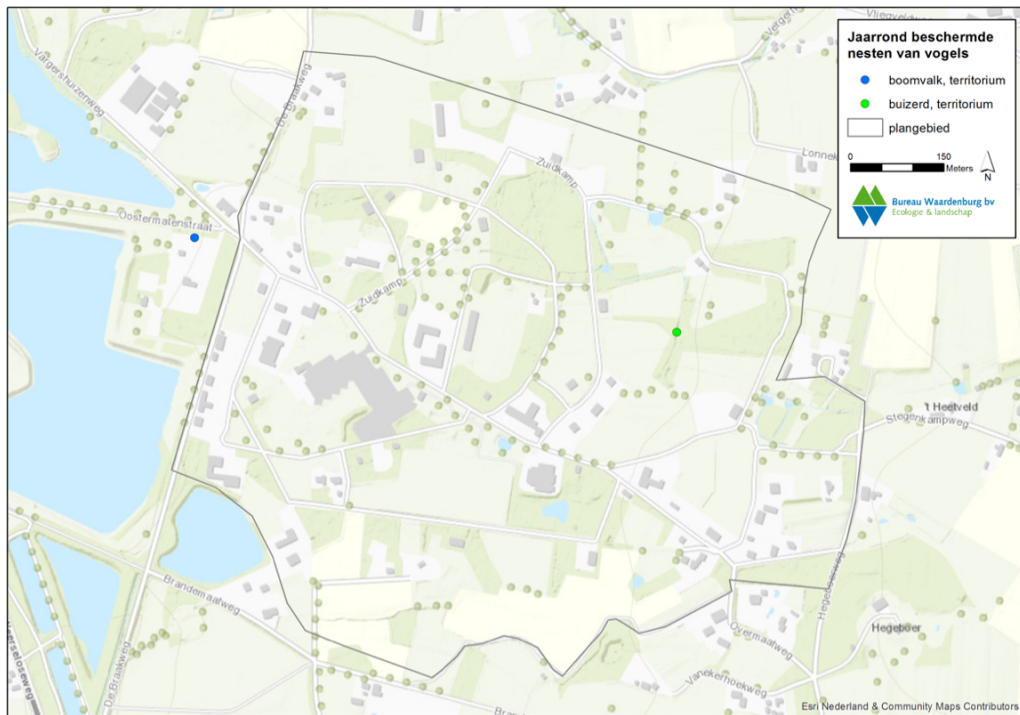
Ondanks uitgebreid zoekwerk werden in het plangebied geen nesten of territoria van sperwer, huismus of ransuil vastgesteld. In voorgaande jaren waren deze soorten nog wel in het plangebied aanwezig (respectievelijk 1, 10 en 1 territorium; Eelerwoude 2013). Sperwer en huismus zijn niet moeilijk te vinden waardoor het is uitgesloten dat deze zijn gemist. Ook jonge ransuilen zijn niet gemist tijdens de vele nachten vleermuiswerk in 2016. In het plangebied is de bosuil erg talrijk. Ransuilen kunnen slecht standhouden in gebieden waar de bosuil talrijk is omdat de jongen gepreedeerd worden door bosuilen.

Gierzwaluwen werden alleen hoog overvliegend waargenomen. Nesten zijn momenteel niet aanwezig en ook vroeger nooit vastgesteld.

Bijzonder is de herhaaldelijke waarneming van een baltsende houtsnip in het plangebied. Deze schaarse soort broedt waarschijnlijk in het vochtige bos in het

³ Op grond van door het ministerie van LNV verstrekte handreikingen worden nesten van de volgende soorten als jaarrond beschermde nestplaatsen beschouwd: boomvalk, buizerd, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, havik, huismus, kerkuil, oehoe, ooievaar, ransuil, roek, slechtvalk, sperwer, steenuil, wespendif, zwarte wouw.

noordoostelijk deel van het plangebied. De nesten van deze soort zijn niet jaarrond beschermd.

Figuur 3.8 Territoria van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats.

4 Effecten op beschermde flora en fauna

In hoofdstuk 3 is uiteengezet welke vaste rust- en verblijfplaatsen van strikt beschermde soorten momenteel in het plangebied voorkomen. Alleen deze soorten worden in de effectbeoordeling besproken.

4.1 Kamsalamander

Effecten

De meest noordelijke poel die momenteel gebruikt wordt als voortplantingswater van de kamsalamander bevindt zich op een kavel die voor woningbouw zal worden uitgegeven. Met de toekomstig eigenaar van de kavel is schriftelijk overeengekomen dat de poel en het omringende landhabitat behouden zal blijven. De geplande werkzaamheden hebben daarmee geen negatief effect op de oppervlakte of kwaliteit van het leefgebied van de soort. Omdat alle werkzaamheden buiten het leefgebied van kamsalamanders plaatsvinden, is sterfte door de geplande werkzaamheden uit te sluiten.

Tien meter naast de poel ligt een verharde weg. Het aantal verkeersbewegingen over deze weg zal toenemen wanneer meer mensen in het plangebied gaan wonen. Het plangebied was vroeger eigendom van het Ministerie van Defensie. Het terrein was afgesloten voor publiek en er was slechts één centrale ingang. Afgezien van deze ingang zijn er nog altijd weinig verbindingen met omringende infrastructuur. Hierdoor vormen de wegen in het plangebied geen efficiënte (doorgaande) verbinding met omringende dorpen. De weg zal een verbinding vormen voor slechts een tiental huishoudens. Dit zal slechts incidentele sterfte van kamsalamanders die de weg oversteken veroorzaken.

Het andere voortplantingswater van de kamsalamander ligt op 100 m afstand van de dichtstbijzijnde plaats waar werkzaamheden gaan plaatsvinden. De poel en het omringende bos worden overgedragen aan Landschap Overijssel. Bij het beheer en onderhoud van het gebied zal met de soort rekening gehouden worden. Effecten op dit voortplantingswater zijn daarom niet aan de orde.

Samengevat is geen sprake van overtreding van verbodsbepalingen met betrekking tot de kamsalamander.

Huidige staat van instandhouding

De huidige staat van instandhouding van de lokale populatie is gunstig. De in 2011 aangelegde nieuwe poel in het plangebied is inmiddels gekoloniseerd. Vestiging in nieuwe leefgebieden kan alleen optreden wanneer sprake is van een sterke bronpopulatie met veel voortplanting. Kolonisatie treedt namelijk op wanneer veel jonge dieren zich over het omringende gebied verspreiden (dispersie; RvO 2014). De kamsalamander komt behalve in het plangebied in drie poelen net buiten het plangebied voor (Eelerwoude 2013).

In de omgeving komt de soort voor in diverse gebieden zoals de Lonnekerberg en Hof te Espelo. Het plangebied maakt deel uit van de stuwwal tussen Enschede en Oldenzaal. Hier ligt een beboste stuwwal met aan de randen veel poelen en moerassige zones. In deze regio is een belangrijke populatie van de kamsalamander aanwezig.

Staat van instandhouding na de ingreep

Het meest noordelijke voortplantingswater van kamsalamander is momenteel sterk aan het verlanden (figuur 4.1). Binnen afzienbare tijd is het oppervlaktewater hier verdwenen en zal alleen sprake zijn van een moerassige zone in het bos. De locatie zal zijn functie als voortplantingswater dan verliezen. Verlanding is een natuurlijk proces waar de geplande werkzaamheden geen invloed op uitoefenen. Desondanks heeft de toekomstige eigenaar aangegeven zich te willen inzetten voor het behoud en de verbetering van het voortplantingswater en het naastgelegen landhabitat. In hoofdstuk 5 worden de maatregelen besproken waarmee deze verbeteringen mogelijk zijn. Deze maatregelen moeten gezien worden als aanbeveling en niet als randvoorwaarde om overtreding van verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming te voorkomen. De maatregelen hebben positieve gevolgen op de staat van instandhouding omdat ze zullen leiden tot een meer robuuste populatie waarvan het voortbestaan op de lange termijn gewaarborgd is.

Figuur 4.1 Voortplantingswater van kamsalamander die op een kavel ligt die uitgegeven zal worden voor woningbouw.

4.2 Eekhoorn

Het leefgebied van de eekhoorn in het plangebied bestaat uit oud loofbos en bosranden. De geplande werkzaamheden hebben geen negatief effect op de oppervlakte geschikt leefgebied. Negatieve effecten op de kwaliteit van het leefgebied zijn evenmin te verwachten. In grote bosgebieden zoals de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug zijn eekhoorns relatief talrijk in villawijken. Waarschijnlijk hebben de tuinen een hoog voedselaanbod (hazelaars, voederplaatsen voor vogels). De verwachting is daarom dat de eekhoorn in het plangebied zal gaan toenemen door de aanleg van nieuwe tuinen. Samengevat zijn geen negatieve effecten te verwachten op de functionaliteit van het plangebied voor de eekhoorn. Er is geen sprake van overtreding van verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet.

4.3 Gewone dwergvleermuis

Effecten

In tabel 4.1 en 4.2 zijn de gebouwen weergegeven waar verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis in zijn aangetroffen en waar werkzaamheden aan worden uitgevoerd. Er is onderscheid gemaakt tussen de verblijfplaatsen in de vleermuiskasten die aan de gebouwen hangen (tabel 4.2) en verblijfplaatsen in de gebouwen zelf (tabel 4.1).

Tabel 4.1 Aangetroffen verblijfplaatsen van vleermuizen in gebouwen zonder vleermuiskasten in 2016. De gebouwnummers corresponderen met de nummers in het ontwikkelingsplan 't Vaneker.

Soort	Type verblijfplaats	Locatie	Werkzaamheden voorzien?
gew. dwergvleerm	zomerverblijf	gebouw Z33	Ja
gew. dwergvleerm	zomer- en paar	gebouw Z4	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z74	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z3	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z43	Ja

Tabel 4.2 Aangetroffen paar- en zomerverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen in vleermuiskasten in het plangebied in 2016. De gebouwnummers corresponderen met de nummers in het ontwikkelingsplan 't Vaneker.

Soort	Type verblijfplaats	Locatie	Werkzaamheden voorzien?
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z80	Ja
gew. dwergvleerm	paar- en zomer	gebouw Z6	Ja
gew. dwergvleerm	paar- en zomer	gebouw Z51A	Ja
gew. dwergvleerm	paar- en zomer	gebouw Z31	Ja
gew. dwergvleerm	paarverblijf	gebouw Z13	Ja

De geplande werkzaamheden kunnen leiden tot de verstoring en vernietiging van vijf verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis die zich in de gebouwen in het plangebied bevinden (tabel 4.1). Dit heeft betrekking op ongeveer tien exemplaren. In Z33 en Z3 gebouwen verbleven één of enkele dieren onder de nokvorst. Omdat de dakpannen vervangen zullen worden is het mogelijk dat de nieuwe dakpannen beter

zullen aansluiten tegen de gevel en geen toegang meer bieden voor de vleermuizen. Bij de andere gebouwen kunnen soortgelijke effecten optreden. Sterfte van dieren kan optreden bij werkzaamheden in de kwetsbare periode (april tot en met augustus).

Daarnaast kan verstoring optreden van vijf verblijfplaatsen die zich in vleermuiskasten bevinden. Ook dit heeft betrekking op ongeveer tien exemplaren. Deze kasten hangen aan gebouwen die worden gerenoveerd. Voor uitvoering van de werkzaamheden kan het nodig zijn om de kasten van de gevel te verwijderen.

Het verplaatsen van gebruikte vleermuiskasten in de kwetsbare periode leidt tot de verstoring van verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis en in uitzonderlijke gevallen tot sterfte van dieren (april tot en met augustus). Omdat de kasten behouden blijven, is geen sprake van vernietiging van deze verblijfplaatsen.

Zonder het treffen van mitigerende maatregelen (hoofdstuk 5) is sprake van een overtreding van de Wet natuurbescherming. Er worden echter maatregelen getroffen waarmee de functionaliteit van het plangebied kan worden behouden en sterfte van dieren wordt voorkomen (zie hoofdstuk 5).

Huidige staat van instandhouding

De huidige staat van instandhouding van de lokale populatie is gunstig. De lokale populatie bestaat uit duizenden dieren (paragraaf 3.2.7).

In de omgeving van het plangebied is sprake van een relatief kleinschalig landschap dat bestaat uit bossen, bosschages, wateren, bomenlanen en dorpen. In dergelijke landschappen kunnen gewone dwergvleermuizen hoge dichtheden bereiken.

Staat van instandhouding na de ingreep

De geplande werkzaamheden kunnen effect hebben op zomer- en paarverblijfplaatsen die in totaal ongeveer 20 dieren herbergen. Gewone dwergvleermuizen zijn opportunisten die gemakkelijk gebruik maken van nieuwe verblijfplaatsen. In het plangebied is dit bijvoorbeeld te zien aan het gebruik van de vleermuiskasten. Aan zomer- en paarverblijven worden bovendien minder eisen gesteld dan aan bijvoorbeeld kraamverblijven. Ze worden onder andere aangetroffen achter boeiboorden, luiken, in spouwmuren, dilatatievoegen, onder dakpannen en incidenteel in bomen. Het aanbod aan dergelijke verblijfplaatsen is naar verwachting geen beperkende factor voor de populatieomvang. Effecten op de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie zijn daarom niet aan de orde. Desondanks worden enkele maatregelen getroffen om het aanbod aan potentieel geschikte verblijfplaatsen in het plangebied te verhogen en sterfte van dieren te voorkomen (hoofdstuk 5). Hiermee is zeker dat de functionaliteit van het plangebied voor de gewone dwergvleermuis behouden blijft.

4.4 Laatvlieger

Effecten

De geplande werkzaamheden zullen naar verwachting leiden tot de verstoring en vernietiging van één zomerverblijfplaats van laatvlieger. Sterfte van dieren kan optreden bij werkzaamheden in de kwetsbare periode (april tot en met augustus). Zonder het treffen van mitigerende maatregelen (hoofdstuk 5) is sprake van een overtreding van de Wet natuurbescherming. Het gaat hierbij om gebouw Z34. De drie dieren maken gebruik van een opening tussen de dakpannen en de gevel. Omdat de dakpannen vervangen zullen worden is het mogelijk dat de nieuwe dakpannen beter zullen aansluiten tegen de gevel en geen toegang meer bieden voor de vleermuisen. Er worden maatregelen getroffen waarmee de functionaliteit van het plangebied kan worden behouden en sterfte van dieren kan worden voorkomen (zie hoofdstuk 5).

Huidige staat van instandhouding

De huidige staat van instandhouding van de lokale populatie is gunstig. De lokale populatie bestaat uit honderden dieren (paragraaf 3.2.7).

In het plangebied en de omgeving van het plangebied is sprake van een kleinschalig cultuurlandschap dat bestaat uit bosschages, wateren, bomenlanen en dorpen. In dergelijke landschappen zijn laatvliegers relatief talrijk.

Staat van instandhouding na de ingreep

De geplande werkzaamheden kunnen effect hebben op één zomerverblijfplaats die in totaal bestaat uit drie dieren. Het plangebied heeft daarmee geen bijzondere betekenis voor de lokale populatie. Laatvliegers maken niet gemakkelijk gebruik van nieuwe verblijfplaatsen. In nieuwbouw worden laatvliegers zelden aangetroffen. Alternatieve verblijfplaatsen voor laatvliegers zijn in de omgeving aanwezig maar het aanbod is kleiner dan bij de gewone dwergvleermuis (paragraaf 3.2.7). Er worden daarom enkele maatregelen getroffen om het gebouw waar de laatvliegers in zijn aangetroffen geschikt te houden als verblijfplaats. Daarnaast wordt het aanbod aan potentieel geschikte verblijfplaatsen in het plangebied verhoogd en wordt sterfte van dieren voorkomen (hoofdstuk 5). Hiermee is zeker dat de functionaliteit van het plangebied voor de laatvlieger behouden blijft. Effecten op de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie zijn daarom niet aan de orde.

4.5 Buizerd

Momenteel is in het plangebied is een territorium aanwezig van de buizerd maar geen nest. De Wet natuurbescherming beschermt gebruikte nesten, geen territoria. Het is goed mogelijk dat er in 2017 weer een nest gebouwd zal worden. De verwachting is echter dat dit dan zal plaatsvinden op de locatie van het territorium (figuur 3.8). Dit is dezelfde plaats waar in 2013 een nest van de soort aanwezig was. In dit bos zijn geen werkzaamheden voorzien. Het terrein zal worden overgedragen aan landschap Overijssel. Het foerageergebied van buizerd is tientallen vierkante kilometers groot en bestaat voor het grootste deel uit gebieden die buiten het plangebied liggen. De

geplande werkzaamheden hebben geen negatief effect op gebruikte nesten van de buizerd en er zijn geen negatieve effecten te verwachten op de functionaliteit van het plangebied voor de buizerd. Er is geen sprake van overtreding van verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming.

4.6 Effecten monitoren

Gemeente Enschede heeft voldoende gekwalificeerd personeel om effecten op gewone dwergvleermuis en laatvlieger te kunnen volgen tijdens de werkzaamheden.

5 Maatregelen en aanbevelingen

De maatregelen die in dit hoofdstuk worden besproken vormen de kern van het zorgvuldig handelen. Schade aan beschermde soorten wordt hierdoor zoveel mogelijk voorkomen. In hoofdstuk 4 is reeds uiteengezet dat door het treffen van deze maatregelen geen wezenlijke effecten op de betreffende soorten zullen optreden. De geplande werkzaamheden hebben geen effect op de kamsalamander. Er worden voor deze soort enkele maatregelen besproken die positieve gevolgen zullen hebben op de soort in het plangebied. Deze maatregelen moeten gezien worden als aanbeveling en niet als randvoorwaarde om overtreding van verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming te voorkomen. De informatie uit dit hoofdstuk wordt in het ecologisch werkprotocol bondig weergegeven. Het werkprotocol is aanwezig bij de uitvoering zodat ter plaatse toegelicht kan worden op welke wijze zorgvuldig gehandeld wordt ten aanzien van beschermde soorten.

5.1 Gewone dwergvleermuis

Maatregelen voor verblijfplaatsen in gebouwen

De maatregelen zijn gericht op het op peil houden van voldoende geschikte verblijfplaatsen en het voorkomen van sterfte. Bij het treffen van mitigerende maatregelen voor de zomer- en paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis is de soortenstandaard gevolgd (RvO 2014b). De gebouwen hebben zeer dikke muren zonder spouw waar geen inbouwvoorzieningen voor bestaan. De soortenstandaard stelt: "Uitwendige vleermuiskasten zijn niet geschikt als permanente vervanging". Maar stelt vervolgens "Vervangende voorzieningen voor zomerverblijfplaatsen zonder kraamfunctie van <10 dieren mogen zich ook allen uitwendig aan het gebouw bevinden". Alle verblijfplaatsen die in het plangebied zijn aangetroffen hebben betrekking op minder dan tien dieren en zijn geen kraamverblijven. Hierdoor kunnen uitwendige vleermuiskasten als permanente vervangende voorziening gebruikt worden. Als vervangende voorziening voor zowel één paar- als zomerverblijf worden vier vleermuiskasten model A opgehangen (RvO 2014b). We bevelen houtbeton kasten aan ter vervanging van verblijfplaatsen vanwege hun lange levensduur. Dit zijn bijvoorbeeld Schwegler 1FF of VK WS 01 van Vivara. Voor de vijf gebouwen (tabel 4.1) gaat het om twintig kasten. Voor laatvlieger worden twee kasten tijdens de renovatie ingebouwd (paragraaf 5.2). Deze voorzieningen zijn ook geschikt als vervangende verblijfplaats gewone dwergvleermuis waarvan één exemplaar in het naastgelegen gebouw Z33 is aangetroffen. Aanvullende voorzieningen zijn op deze locatie dus niet nodig. Samengevat bestaan de nieuwe voorzieningen dus uit het plaatsen van 18 vleermuiskasten op of rond de gebouwen genoemd in tabel 4.1.

Om sterfte te voorkomen dienen de verblijfplaatsen voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt gemaakt te worden. De dieren bevinden zich onder dakpannen in het bovenste deel van het dak. Door aan de onderzijde op de hoeken enkele dakpannen te verwijderen (zoals weergegeven in figuur 3.5) ontstaat tocht die het microklimaat van de verblijfplaatsen zal veranderen. In het actieve seizoen zullen

dieren hierdoor het verblijf na één of enkele nachten verlaten, mits de nachten niet te koud zijn ('s avonds >10 graden).

Verplaatsen van vleermuiskasten

De vleermuiskasten waar het om gaat hangen aan gebouwen die genoemd worden in tabel 4.2 (vijf stuks). De maatregelen zijn bedoeld om sterfte van dieren te voorkomen en te zorgen dat de kasten kunnen blijven functioneren als verblijfplaats.

Om sterfte te voorkomen kunnen vleermuiskasten pas verplaatst worden wanneer door inspectie is vastgesteld dat er geen vleermuizen in de kast aanwezig zijn. De kasten zijn vanaf de grond met behulp van een sterke zaklamp te controleren.

Binnen de kwetsbare periode dienen de kasten direct verplaatst te worden naar een alternatieve locatie. Deze locatie dient zo veel mogelijk overeen te komen met de oude locatie. Bij voorkeur wordt een andere gevel met dezelfde expositie (windrichting) gekozen. Wanneer deze niet beschikbaar is, kan een hogere boom gekozen worden. Vleermuiskasten kunnen kapot gaan tijdens het verhangen. Het is daarom raadzaam om een reserve exemplaar achter de hand te houden.

We bevelen aan om na afronding van de werkzaamheden de kasten weer terug te hangen op de oude locatie.

Planning van de maatregelen

Werkzaamheden aan het dak van Z3, Z4 en Z33, Z74 en Z43 dienen buiten de kwetsbare periode plaats te vinden. De kwetsbare periode loopt bij paarverblijven (Z74, Z3 en Z43) van half augustus tot half oktober en bij zomerverblijven (Z4 en Z33) van april tot en met oktober.

Voor het verplaatsen van de vleermuiskasten geldt half augustus tot half oktober als kwetsbare periode voor de kasten aan gebouw Z80 en Z13 (paarverblijven). Voor de kasten aan gebouw Z6, Z51A en Z31 is april tot en met oktober de kwetsbare periode. Het verplaatsen van de kasten kan het beste buiten deze kwetsbare perioden worden uitgevoerd.

De minst kwetsbare periode voor de werkzaamheden is voor alle locaties de periode van november tot en met maart. De dieren in gebouwen maken niet gebruik van de spouw maar van de ruimte onder de dakpannen. De ruimte is ongeschikt als winterverblijf omdat het er 's winters te koud kan worden. Dit geldt ook voor de vleermuiskasten. Om deze reden wordt de winter niet als kwetsbare periode aangemerkt. Voorafgaand aan de werkzaamheden aan de daken van Z3, Z4 en Z33, Z74 en Z43 dienen de verblijfplaatsen ongeschikt gemaakt te worden voor vleermuizen. De beste tijd van het jaar is buiten de kwetsbare periode maar wel gedurende het actieve seizoen. De maanden oktober en november zijn het meest geschikt, mits de nachten niet te koud zijn ('s avonds >10 graden). Twee dagen na het ongeschikt maken van het verblijf kunnen de werkzaamheden aan het dak van start gaan.

Voor de nieuwe kasten die worden opgehangen rond de gebouwen Z33 geldt een gewenningsperiode van minimaal drie maanden in het actieve seizoen. Voor de nieuwe kasten rond de gebouwen Z4, Z74, Z3 en Z43 geldt een gewenningsperiode van minimaal zes maanden in het actieve seizoen (april t/m oktober; RvO 2014b).

Indien werkzaamheden bijvoorbeeld in december 2017 starten dan dienen de kasten uiterlijk eind april 2017 geplaatst te zijn.

Locatie van de maatregelen

De 18 nieuwe vleermuiskasten dienen bij voorkeur te worden opgehangen aan het gebouw zelf of een gebouw in de directe omgeving. Indien plaatsing hier niet mogelijk is dan kunnen bomen in de omgeving gebruikt worden die binnen 200 m afstand liggen (RvO 2014b). De kasten moeten op minimaal 3 meter hoogte geplaatst worden op een locatie die niet wordt aangelicht door (straat) verlichting. Het beste is de kasten aan verschillende gevels te hangen met een verschillende expositie. Er zijn dan kasten met veel zonuren en koudere kasten die meer in de schaduw liggen. Gedurende het jaar verandert de voorkeur van vleermuizen voor het klimaat van het verblijf waar ze gebruik van maken. Bij voorkeur hangen de kasten op een gevel op korte afstand van hogere bomen. Dit biedt dekking tijdens het in- en uitvliegen. Voor het verplaatsen van de vleermuiskasten geldt dat de nieuwe locaties zoveel mogelijk overeen dienen te komen met de oude locatie. Bij voorkeur wordt een andere gevel met dezelfde expositie (windrichting) gekozen. Wanneer deze niet beschikbaar is, kan een hogere boom gekozen worden.

Doel van de maatregelen

Het doel van de maatregelen is het voorkomen van sterfte en de functionaliteit van het plangebied als verblijfplaats voor gewone dwergvleermuizen in stand te houden.

Effectiviteit van de maatregelen

De maatregelen die hierboven zijn beschreven, zijn afkomstig uit de soortenstandaard (RvO 2014b). In het plangebied zijn in 2015 vleermuiskasten opgehangen (Chambord en Almovodar van Vivara). Deze kasten worden inmiddels regelmatig gebruikt als zomer- en paarverblijf (hoofdstuk 3). Het is hierdoor zeer waarschijnlijk dat ook nieuwe kasten in gebruik genomen worden.

Eigendomssituatie

De gebouwen waar de maatregelen getroffen worden zijn momenteel nog in eigendom van Gemeente Enschede. Voor uitvoering van de maatregelen is Gemeente Enschede dus niet afhankelijk van derden maar het is niet zeker dat gemeente Enschede de maatregelen ook zelf zal uitvoeren. Deze panden zijn reeds in de verkoop. Bij de verkoop van de panden zal gemeente Enschede contractueel vastleggen dat de maatregelen overeenkomstig de hiervoor beschreven wijze en de te verlenen ontheffing of verklaring van geen bedenkingen dienen te worden uitgevoerd.

Monitoring

De maatregelen worden gemonitord door medewerkers van de gemeente Enschede. Er zal gekeken worden of de nieuwe voorzieningen op de juiste wijze worden ingebouwd tijdens de renovatie.

5.2 Laatvlieger

Maatregelen

Het gebouw waar een zomerverblijfplaats van laatvliegers in is aangetroffen wordt zodanig gerenoveerd zodat deze geschikt zal blijven als verblijfplaats. Er worden hiervoor twee kasten in het dak geplaatst (west en oostzijde).

In bijlage 2 is een samenvatting gegeven van de manier waarop een kast in het gebouw tijdens de renovatie zou moeten worden ingebouwd.

Belangrijke randvoorwaarden / aandachtspunten

- De ingang van de kasten moet zoveel mogelijk op dezelfde locatie liggen als de invliegopening in de huidige (oude) situatie. Dat betekent dat de kasten bovenin het dak van gebouw Z34 geplaatst dienen te worden (net als op de foto's in bijlage 3).
- De kast dient zo ingebouwd te worden dat er een kier beschikbaar blijft met een hoogte van 2 cm. Een kleinere opening is niet goed toegankelijk voor laatvliegers. Een grotere opening kan door vogels in gebruik genomen worden. Om deze kier mogelijk te maken zal een opstaand randje van een dakpan verwijderd moeten worden en kunnen de twee dakpannen die op de kast liggen niet precies op elkaar aansluiten. De opening kan uiteraard niet door plastic bedekt worden.
- De oppervlaktes waar vleermuizen op moeten kruipen zoals de bodem van de kast en de dakpan net onder de opening van de kast dienen een ruw oppervlak te hebben.

Om sterfte te voorkomen dient de verblijfplaats voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt gemaakt te worden. De dieren bevinden zich onder dakpannen in het bovenste deel van het dak. Door aan de onderzijde op de hoeken enkele dakpannen te verwijderen (zoals weergegeven in figuur 3.5) ontstaat tocht die het microklimaat van het verblijf zal veranderen. In het actieve seizoen zullen dieren hierdoor het verblijf na één of enkele nachten verlaten, mits de nachten niet te koud zijn ('s avonds >10 graden).

Planning van de maatregelen

Werkzaamheden aan het dak van Z34 dienen buiten de kwetsbare periode plaats te vinden. De kwetsbare periode loopt van april tot en met september. De minst kwetsbare periode voor de werkzaamheden is van oktober tot en met maart. De dieren maken niet gebruik van de spouw maar van de ruimte onder de dakpannen. De ruimte is ongeschikt als winterverblijf omdat het er 's winters te koud kan worden. Om deze reden wordt de winter niet als kwetsbare periode aangemerkt.

Het is van belang dat de werkzaamheden aan het dak (inclusief het inbouwen van de kasten) voor 1 maart zijn afgerond. Op die manier zijn er verblijfplaatsen in Z34 beschikbaar wanneer de dieren van hun winterverblijf zijn teruggekeerd in het plangebied.

Voorafgaand aan de werkzaamheden aan het dak van Z34 dient de verblijfplaats ongeschikt gemaakt te worden voor vleermuizen. De beste tijd van het jaar is buiten de kwetsbare periode maar wel gedurende het actieve seizoen. De maanden oktober

en november zijn het meest geschikt, mits de nachten niet te koud zijn ('s avonds >10 graden). Twee dagen na het ongeschikt maken van het verblijf kunnen de werkzaamheden aan het dak van start gaan.

Locatie van de maatregelen

De voorzieningen worden ingebouwd in gebouw Z34.

Doel van de maatregelen

Het doel van de maatregelen is het voorkomen van sterfte en de functionaliteit van het plangebied als verblijfplaats voor laatvliegers in stand te houden.

Effectiviteit van de maatregelen

Er is in Nederland slechts één geval van succesvolle mitigatie van laatvliegers beschreven (www.burobakker.nl/mitigatie-kraamkolonie-laatvlieger/). Dit voorbeeld is voor het Vaneker niet bruikbaar omdat dit om een verblijfplaats in de spouwmuur ging en de gebouwen in het Vaneker geen spouw hebben. De maatregel die we hebben aanbevolen is wel toepasbaar in het plangebied en is reeds toegepast in Duitsland. De maatregel is beschreven in een presentatie in 2012 (Frömert, 2012; Bijlage 3). De essentie van beide voorzieningen is dat deze zoveel mogelijk lijkt op de oude verblijfplaats en de invliegopening op dezelfde locatie ligt.

Eigendomssituatie

Het gebouw Z34 is inmiddels verkocht als woning. De maatregelen zullen worden uitgevoerd door de eigenaar van het pand.

Monitoring

De maatregelen worden gemonitord door medewerkers van de gemeente Enschede. Er zal gekeken worden of de nieuwe voorzieningen op de juiste wijze worden ingebouwd tijdens de renovatie.

5.3 Kamsalamander

Aanbevelingen

Het meest noordelijke voortplantingswater is momenteel sterk aan het verlanden. Door enkele maatregelen kan het voortplantingswater en naastgelegen landhabitat verbeterd worden.

Voortplantingswater

Uitgangspunten voor beheer:

- Wanneer het wateroppervlak voor meer dan 60 procent beschaduwd raakt: kappen (terugzetten) van bomen en struiken die binnen 10 m van de poel op de oever groeien.
- De poel dient een globale verdeling te hebben van minimaal 1/3 open water en 2/3 begroeiing (tot 80%). Iedere 5-10 jaar schonen van de onderwatervegetatie, wanneer deze meer dan 80 procent van het wateroppervlak bedekt.

- Wanneer bladeren zich in de poel ophopen en de groei van onderwatervegetatie verhinderen dient de poel geschoond te worden.
- De pH (zuurgraad) van het water moet boven de 5,5 liggen.
- Waterplanten met lange, relatief stevige bladeren dienen voor de eiafzet aanwezig te zijn. Verlanding (dichtgroeien) van de poel moet worden tegengegaan.
- Indien vissen zich in het water hebben gevestigd dan dient het water buiten de voortplantingsperiode van de kamsalamander (bij voorkeur in de herfst) tijdelijk droog gelegd te worden.
- Momenteel vindt instroom van water van omringende landbouwgrond plaats. Het is raadzaam om deze drainage te verleggen omdat hiermee voedselrijk water en bestrijdingsmiddelen in de poel terechtkomen.
- Poelen waar regelmatig honden in zwemmen worden nauwelijks als voortplantingswater door kamsalamander gebruikt. Daarnaast is het uitzetten van vis door mensen desastreuus. Om de poel tegen inloop door honden en mensen te beschermen wordt sterk aanbevolen om de huidige afrastering om de poel te handhaven. Ook braamstruweel kan helpen om betreding te verminderen.

Aandachtspunten bij werkzaamheden aan het voortplantingswater:

Werkzaamheden aan het voortplantingswater zoals het gedeeltelijk schonen van de onderwatervegetatie of het verwijderen van een dikke bladlaag kunnen alleen buiten de voortplantingsperiode plaatsvinden. Om sterfte van dieren of vernietiging van eitjes te voorkomen dienen werkzaamheden aan de poel plaats te vinden in het najaar of het begin van de winter: oktober t/m januari. De periode februari tot en met september dient vermeden te worden. In deze periode kan niet gewerkt worden zonder aanvullende maatregelen te treffen zoals het uit rasteren van het terrein en het overzetten van dieren en eitjes.

Landbiotoop

Door de volgende maatregelen kan het landhabitat verbeterd worden:

- Dunning van het bosopstand zodat de ondergroei in het bos zich kan uitbreiden.
- Handhaven van afwisseling van droge en natte bosgedeelten. Voor overwintering zijn vorstvrije holtes in de bodem van belang die niet onder water komen te staan.
- Handhaven van een dikke strooisellaag (o.a. dode bladeren) waar dieren niet in uitdrogen. Kamsalamanders kunnen door hun permeabele huid snel uitdrogen.
- Kleine stapels dood hout plaatsen waar dieren onder kunnen overwinteren.

Aandachtspunten bij werkzaamheden aan het landhabitat:

Werkzaamheden aan het omringende landhabitat (hogere begroeiing binnen straal van 100 m rond voortplantingswater) kunnen het beste uitgevoerd worden in de periode dat kamsalamanders zich in het water bevinden: april t/m juli (RvO 2014a). Omdat het voorjaar als optie vervalt door broedvogels, is de tweede helft van juli de meest geschikte periode. De meest kwetsbare periode is de winter (december-januari) omdat dieren dan in winterrust zijn.

Faunavoorzieningen

Om de volgende redenen wordt de aanleg van faunavoorzieningen voor kamsalamanders niet aanbevolen:

Het aantal verkeersbewegingen op Zuidkamp zal beperkt blijven waardoor meer dan incidentele (jaarlijkse) sterfte niet wordt verwacht (paragraaf 4.1). Onderdoorgangen voor amfibieën worden in Nederland aangelegd bij wegen die veel intensiever gebruikt worden zoals lokale wegen die een doorgaande verbinding tussen dorpen vormen.

Onderdoorgangen functioneren alleen in combinatie met schermen die over tientallen meters aan beide zijden van de weg worden aangelegd. De schermen zorgen voor een barrière voor kamsalamanders en andere grondgebonden dieren. Het kost dieren meer tijd om de onderdoorgang te vinden dan het oversteken van de weg in de huidige situatie. Een aantal dieren slaagt er wellicht niet in om de onderdoorgang te vinden. Het onderhoud van wegen (en hun faunavoorzieningen) is doorgaans niet afgestemd op de kritische periode voor amfibieën. Wanneer de onderdoorgang verstopt raakt met slib en bladeren is sprake van een vrijwel volledige barrière. De inschatting is dat de extra barrière werking schadelijker zal zijn dan de incidentele sterfte.

6 Alternatieven

6.1 Alternatieve locaties of inrichting

Het in hun huidige staat behouden van de gebouwen waar verblijfplaatsen van vleermuizen in zijn aangetroffen is niet mogelijk. Het betreft gebouwen zonder spouw of dakisolatie. Om deze fatsoenlijk bewoonbaar te kunnen maken zullen toekomstige eigenaren isolerende maatregelen uitvoeren, waarbij het bestaande dak zal worden vervangen door een nieuw dak. Het niet omvormen van deze gebouwen tot woningen zou tot gevolg hebben dat, om een gelijk aantal woningen te kunnen realiseren, er nieuwe woningen naast de oude gebouwen op dezelfde kavels zouden moeten worden gerealiseerd. De beschikbare ruimte op de kavels is dan te klein. Bovendien is die situatie visueel onaantrekkelijk en landschappelijk en cultuurhistorisch ongewenst, wat de verkoopbaarheid van de kavels sterk zal beïnvloeden.

Extra oppervlakte om de nieuwe woningen op te ontwikkelen is niet beschikbaar en zou ten koste gaan van de oppervlakte bos of ruigte die als leefgebied van andere strikt beschermde soorten dient zoals de kamsalamander. Dergelijke alternatieven zijn daarmee schadelijker dan de geplande werkzaamheden.

6.2 Alternatieve werkwijze of planning

De in hoofdstuk 5 beschreven werkwijze en planning voor de geplande werkzaamheden aan de gebouwen waar verblijfplaatsen van vleermuizen in zijn aangetroffen is de minst schadelijke methode. Minder schadelijke alternatieven zijn niet beschikbaar.

7 Conclusies

7.1 Conclusies

De conclusies zijn opgesteld op basis van de huidige ter beschikking staande kennis en inschattingen van deskundigen.

- Bij de geplande werkzaamheden aan de gebouwen Z3, Z4, Z33, Z43, Z74 en Z34 zal rekening moeten worden gehouden met de gewone dwergvleermuis en laatvlieger. Door vervangende verblijfplaatsen aan te bieden en met de kwetsbare perioden rekening te houden kunnen effecten op de functionaliteit van het plangebied voor de soorten worden voorkomen.
- Bij het verplaatsen van vleermuiskasten die aan de gebouwen Z80, Z6, Z51A, Z31 en Z13 zal rekening moeten worden gehouden met de gewone dwergvleermuis. Door de kasten te verplaatsen en met de kwetsbare perioden rekening te houden kunnen effecten op de functionaliteit van het plangebied voor de soort worden voorkomen.
- We raden aan voor gewone dwergvleermuis en laatvlieger een ontheffing van de Wet natuurbescherming of een verklaring van geen bedenkingen aan te vragen. Op die manier wordt duidelijk of het bevoegd gezag de geplande maatregelen voldoende acht om het overtreden van verbodsbepalingen te voorkomen.
- Voorafgaande aan het verwijderen van hogere begroeiing (bomen struiken) moet rekening worden gehouden met het broedseizoen van vogels. In de beplanting zijn nesten van algemene vogelsoorten aanwezig.
- De watergangen en bosschages in het plangebied hebben betekenis voor algemene soorten amfibieën en zoogdieren. Voor deze soorten geldt een vrijstelling ten aanzien van ruimtelijke ingrepen.
- Als gevolg van de ingreep wordt geen afbreuk gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de aangetroffen beschermde soorten.

8 Literatuur

- Arntzen, J.W & G.F.J. Smit 2009. Kamsalamander. In: Creemers, R.C.M. & J.J.C.W. van Delft (RAVON)(Redactie) 2009. De amfibieën en reptielen van Nederland. - Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
- Bergers, P.J.M., 1997a. Kleine zoogdieren inventariseren: het kan efficiënter. Zoogdier 8 (3): 3-7.
- Crombaghs, B.H.J.M., N. v.d. Berg & A.B. Goutbeek, 2002. Vissen in Overijssel – verspreidingsatlas van zoetwatervissen in stromende en stilstaande wateren in Overijssel. Provincie Overijssel / Limes Divergens, Zwolle/Nijmegen.
- Dietz, C., O. von Helversen & D. Nill 2006. Handbuch der Fledermäuse Europas und Nordwestafrikas. Kosmos naturfuhrer, Stuttgart.
- Eelerwoude, 2004. Flora- en faunaonderzoek het Vaneker, Gemeente Enschede. Eelerwoude, Goor.
- Eelerwoude, 2010. Flora- en faunaonderzoek en Activiteitenplan 't Vaneker, gemeente Enschede. Eelerwoude, Goor.
- Eelerwoude 2011. Onderzoek Flora- en faunawet Luchthaven Twente. Project nr. 3784. Eelerwoude BV, Goor.
- Eelerwoude 2013. Effectenbeoordeling Flora- en faunawet. 't Vaneker Enschede. Projectnummer: P6206. Eelerwoude BV, Goor.
- Eelerwoude 2013. Natuurtoets Zuidkamp-Noord. Eelerwoude BV, Goor.
- Frömert, J. 2012. Sanierung eines Reproduktionsquartiers der Breitflügelfledermaus : vortrag der Tagung Ersatzquartiere für Fledermäuse: Rückblick und Perspektiven baulicher Maßnahmen. 16-18 März 2012, Rossla. Arbeitskreis Fledermäuse Sachsen-Anhalt e.V., Stolberg.
- RvO 2014a. Soortenstandaard kamsalamander *Triturus cristatus*. Versie 2.0.
- RvO 2014b. Soortenstandaard gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*. Versie 2.0
- Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus, Zoogdierverseniging en Gegevensautoriteit Natuur, Vleermuisprotocol 2013, 27 maart 2013. www.gegevensautoriteitnatuur.nl en www.netwerkgroenebureaus.nl

Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming

1.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf 1.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf 1.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf 1.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten'. Dit laatste hoofdstuk en andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

1.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Deze zorgplicht houdt in elk geval in dat handelingen waarvan redelijkerwijs verwacht mag worden dat ze nadelige gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten achterwege blijven, dan wel dat noodzakelijke maatregelen worden getroffen om negatieve gevolgen te voorkomen, of voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen ze beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;
- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
- de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

1.3 Natura 2000-gebieden

De Wnb heeft tot doel het beschermen en in stand houden van Natura 2000-gebieden.

Relevante wettelijke bepalingen

De beoordeling van projecten en andere handelingen wordt geregeld in artikel 2.7 tot en met artikel 2.9. Aanwijzingsbesluiten geven de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de leefgebieden voor vogels van de Vogelrichtlijn, de natuurlijke habitats en de habitats van soorten van de Habitatrichtlijn. De instandhoudingsmaatregelen zijn voor elk gebied beschreven in het beheerplan. Tevens beschrijft het beheerplan welke handelingen en ontwikkelingen in het gebied en daarbuiten het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen. Voor het uitvoeren van plannen of projecten kan GS de verplichting opleggen tot preventieve of herstemaatregelen. Dit is niet van toepassing indien voor het plan of project een (omgevings)vergunning is verleend.

Beoordeling van plannen en projecten

Art. 2.7 Voor een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, en dat afzonderlijk of in combinatie (in cumulatie) met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, is een **passende beoordeling** noodzakelijk.

Er is een **vergunning** nodig van GS voor projecten of andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De bevoegdheid ten aanzien van de vergunningverlening ligt bij GS van de provincie waarin het project wordt uitgevoerd.

Er geldt een **uitzondering op de vergunningprocedure** op grond van de Wet natuurbescherming: als via een andere wettelijke bepaling een passende beoordeling verplicht is (bijvoorbeeld op grond van de Tracéwet of de Spoedwet wegverbreding) voor de besluitvorming.

Art. 2.9 Géén vergunning is nodig:

- Als het project of de handeling is opgenomen in een Natura 2000-beheerplan of in een vastgesteld programma voor Natura 2000-gebieden (zoals de PAS). Voorwaarde is dat 1) ten aanzien van het plan of het programma een passende beoordeling van projecten is uitgevoerd waaruit de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten, en 2) dat het bestuursorgaan dat het plan of programma heeft vastgesteld, tevens bevoegd gezag is voor vergunningverlening of dat dit bestuursorgaan heeft ingestemd heeft met het plan of programma.
- Als het project of de handeling al bestond of bekend was op de referentiedatum 31 maart 2010 of later als het gebied later is aangewezen (ook wel bekend als bestaand gebruik).
- Als het project of de handeling behoort tot door PS bij verordening aangewezen categorieën van gevallen.

Toelichting op begrippen

Habitattoets

De habitattoets is de verzamelnaam van toetsingen van effecten van plannen en projecten op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. In beginsel worden de effecten van plannen en projecten op Natura 2000-gebieden 'passend beoordeeld'. Als er kans is op significant negatieve effecten en mitigerende maatregelen bij de beoordeling zijn betrokken wordt gesproken over een '**passende beoordeling**'. Om procedurele redenen kan er voor worden gekozen om een **oriëntatiefase** – soms ook wel '**voortoets**' genoemd – te doorlopen. De inhoudelijke studie is in de oriëntatiefase in grote lijnen identiek aan een passende beoordeling, echter mitigerende maatregelen zijn bij de oriëntatiefase niet bij de beoordeling betrokken. Als de conclusie is dat significante negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten en maatregelen nodig zijn om significant negatieve effecten met zekerheid te voorkomen, zal alsnog een passende beoordeling nodig zijn.

Mitigerende maatregelen

Mitigerende maatregelen zijn maatregelen ter voorkoming of beperking van het (mogelijke) effect van het project of andere handeling en deze maatregelen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met een project / andere handelingen

Cumulatieve effecten

Voor de habitattoets geldt uitdrukkelijk dat voor elke activiteit onderzocht moet worden of er mogelijke significante effecten zijn als gevolg van de activiteit afzonderlijk en in

combinatie met andere plannen en projecten. In het laatste geval moeten de gezamenlijke ofwel cumulatieve effecten beoordeeld worden in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Het gaat daarbij om alle plannen en projecten die op bestuurlijk niveau zijn goedgekeurd en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd.

Significantie

Van significante effecten kan sprake zijn als ten gevolge van het plan of project realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen wordt bemoeilijkt of onmogelijk wordt gemaakt. In de Leidraad bepaling Significantie is het begrip 'significante gevolgen' toegelicht.⁴

Externe werking

Ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied kunnen vergunningplichtig zijn als die activiteiten negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (kunnen) veroorzaken. Dit wordt de 'externe werking' van de bescherming genoemd.

Programma Aanpak Stikstof

Op 1 juli 2015 is de Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Dit programma geeft met een gericht pakket van herstelmaatregelen enerzijds waarborgen voor behoud en herstel van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten en biedt anderzijds ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Voor projecten die vermeld zijn op een lijst met prioritaire projecten is op voorhand ruimte gereserveerd. Voor nieuwe projecten (niet-prioritair) geldt bij een toename van stikstofdepositie op een stikstof gevoelig habitat met thans al een overschrijding het volgende:

- Activiteiten met een stikstofdepositie vanaf 1 mol/ha/jaar zijn vergunningplichtig.
- Activiteiten met een stikstofdepositie onder 0,05 mol/ha/jaar zijn niet vergunningplichtig.
- Voor activiteiten met een stikstofdepositie tussen 0,05 mol/ha/jaar – 1 mol/ha/jaar moet voor het Natura 2000-gebied worden nagegaan wat de actuele geldende grenswaarde is. Bij 95% uitgegeven depositieruimte wordt de grenswaarde verlaagd naar 0,05 mol/ha/jaar; dan is dus een vergunning nodig bij een stikstofdepositie hoger dan 0,05 mol/ha/jaar (anders bij 1 mol/ha/jaar)

De omvang van de stikstofdepositie als gevolg van een project moet worden vastgesteld aan de hand van het rekenmodel AERIUS Calculator.

1.4 Soorten

Verbodsbepalingen

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

⁴ Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Publicatie Steunpunt Natura 2000, versie 27 mei 2010.

Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk in het wild levende vogels (VR artikel 1) te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld onder 1 te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld onder 1 te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld onder 1 opzettelijk te storen.
5. Het verbod, opzettelijk storen, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd⁵. Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld onder 1 in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden **planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Het is verboden in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage bij de Wet, onderdeel A, natuurbescherming opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
3. Het is verboden **vaatplanten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

In de Bijlagen van de Verdragen van Bern en Bonn worden ook vogels genoemd. Sommige vogelsoorten vallen daarmee zowel onder het 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn' als onder het 'Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn'. Het 'Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn' is ten aanzien van 'verstoren' strikter dan het 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn'. Aan de andere kant zijn de ontheffingsgronden voor het 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn' weer

⁵ Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

beprekter dan voor 'Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn'. We gaan in het toetsingskader zekerheidshalve uit van het juridisch strengste beschermingsregime.

Ontheffingen en vrijstellingen

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,
- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

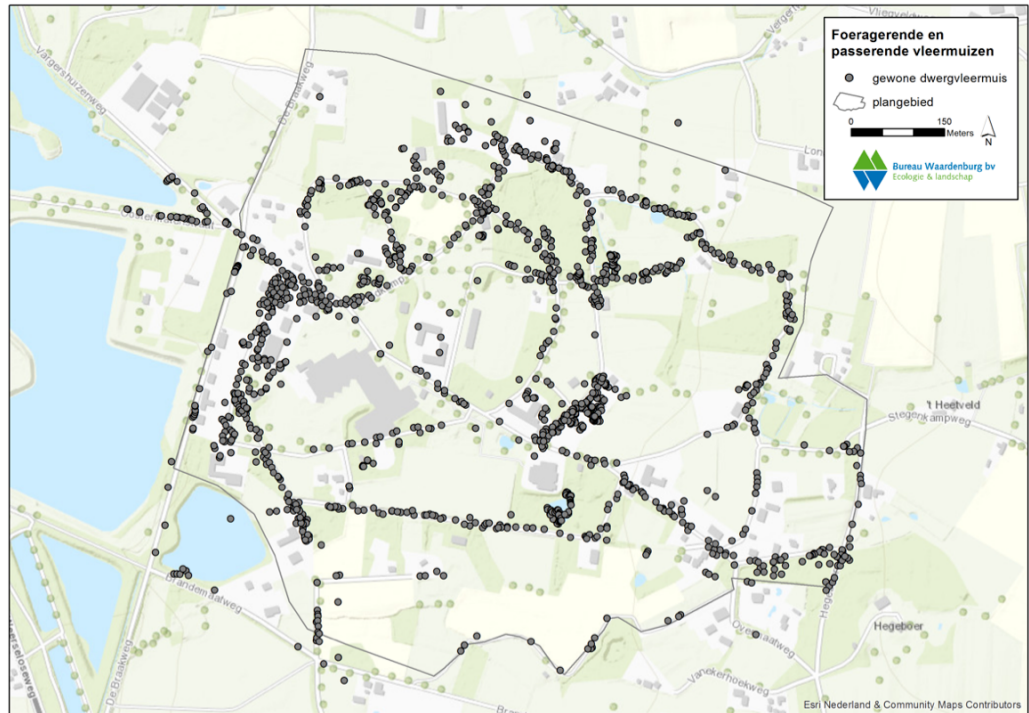
Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de Svl.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

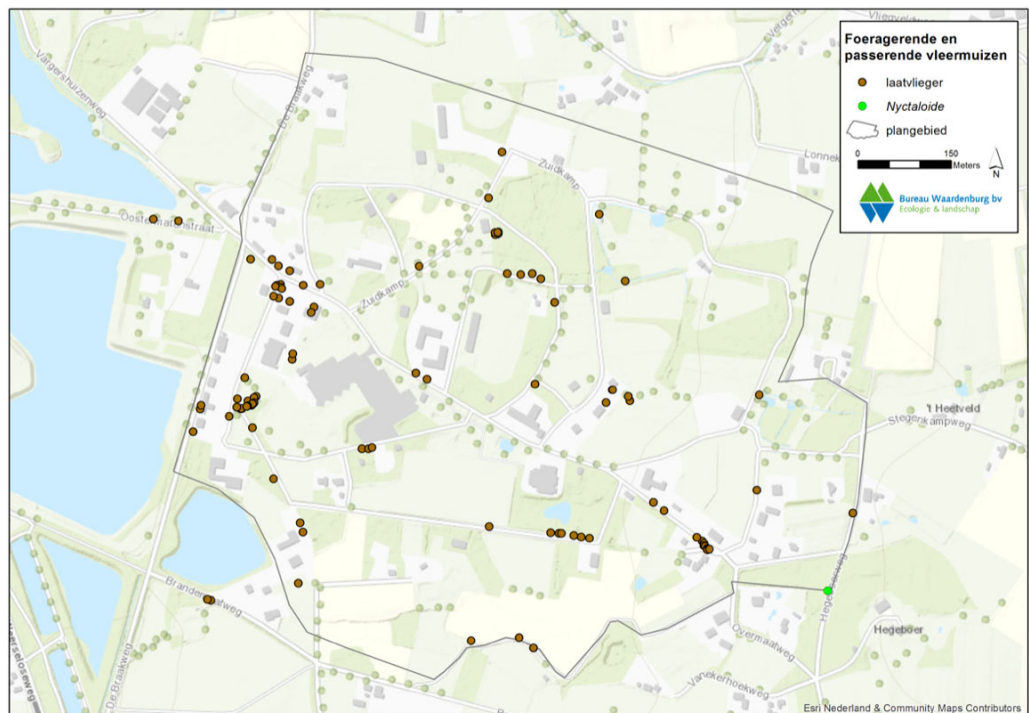
Art. 3.10 Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Bijlage 2 Verspreiding van vleermuizen

Figuur 1. Foeragerende of passerende gewone dwergvleermuizen.

Figuur 2. Foeragerende of passerende laatvliegers.

Bijlage 3 Mitigatie laatvlieger

In deze bijlage is een korte samenvatting weergegeven van de mitigerende maatregelen die in Saksen (Duitsland) zijn getroffen voor een verblijfplaats van laatvliegers. De afbeeldingen zijn afkomstig van een presentatie van Joachim Frömert in 2012.

Frömert, J. 2012. Sanierung eines Reproduktionsquartiers der Breitflügelfledermaus : vortrag der Tagung Ersatzquartiere für Fledermäuse: Ruckblick und Perspektiven baulicher Maßnahmen. 16-18 März 2012, Rossla. Arbeitskreis Fledermäuse Sachsen-Anhalt e.V., Stolberg.

Figuur 1. Invliegopeningen verblijfplaats laatvlieger (oude situatie).

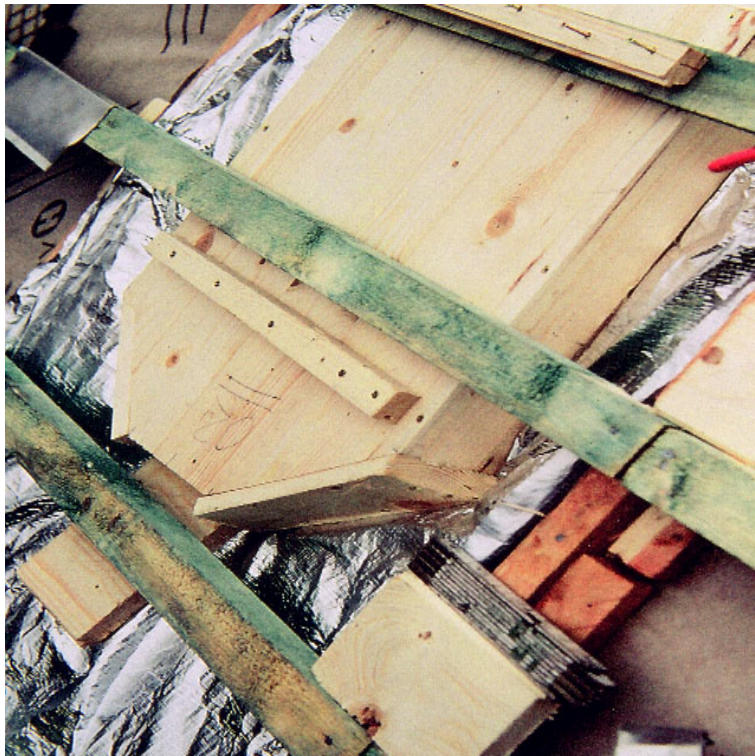
Figuur 2. Houten kast die in het nieuwe dak verwerkt zal worden. Het hout is ruw gemaakt zodat vleermuizen er op kunnen kruipen.

Figuur 3. Isolatiemateriaal met uitwerpselen van laatvliegers van het oude dak is in de kast verwerkt.

Figuur 4. Nieuwe dak met latten voor de dakpannen.

Figuur 5. Kast is met deksel onder de latten in het nieuwe dak geplaatst.

Figuur 6. Kast is helemaal bovenin het nieuwe dak geplaatst.

Figuur 7. Ingang van de kast gezien vanaf de onderzijde. De opstaande rand van de dakpan is deels verwijderd om de kast toegankelijk te maken. Belangrijk is dat de houten lat van het dak de ingang van de kast niet blokkeert. De lat moet 2 cm boven de bodem van de kast uitsteken. Bij een grotere opening kunnen vogels de kast gaan gebruiken. Een kleinere opening is slecht toegankelijk voor laatzvlieger.

Figuur 8. Nieuwe dakpannen liggen op de kast. De pannen sluiten niet precies. Opnieuw is een opening van 2 cm nodig om de kast toegankelijk te maken voor laatvliegers. De onderste dakpan dient opgeruwd te worden zodat vleermuizen erop kunnen kruipen (niet weergegeven).